

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Michaela Barnetová

**Vliv evropeizace na formulaci zahraniční politiky Turecké
republiky: případ Kypru**

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15.12. 2010

Michaela Barnetová

Obsah

Úvod.....	4
1. Teoretické vymezení pojmu <i>evropeizace</i>	10
1.1 Obecný koncept <i>evropeizace</i>	10
1.2 <i>Evropeizace</i> kandidátských zemí.....	15
1.3 <i>Evropeizace</i> v oblasti zahraniční politiky.....	19
2. <i>Evropeizace</i> turecké zahraniční politiky.....	23
2.1 Koncept podmíněnosti jako hlavní nástroj EU pro prosazování změny.....	25
2.1.1 Podmíněnost skrze politická kritéria.....	25
2.1.2 Podmíněnost skrze de facto politická kritéria.....	28
2.1.3 Podmíněnost skrze přijetí <i>acquis</i> SZBP.....	35
2.2 Vnitřní zprostředkující faktory.....	36
2.2.1 Proevropské domácí kruhy jakožto „formální instituce“.....	36
2.2.2 Role armády.....	40
2.3 Vnější zprostředkující faktory.....	43
Závěr.....	46
Seznam použitých pramenů.....	50
Seznam použité literatury.....	52
Seznam použitých internetových zdrojů.....	58
Abstrakt.....	59

Úvod

Zahraniční politika žádného státu není v dnešním globalizovaném světě ovlivňována pouze domácím vývojem a preferencemi dané země, ale je vystavena i působení mnoha zahraničních faktorů a tlaků. Zahraniční politika Turecké republiky nejen v otázce řešení kyperského problému však doznala v posledních deseti letech takových změn, jež si lze bez působení vnějších faktorů jen stěží představit. Z politiky zachovávání status-quo se země, jež měla dlouhodobé a permanentní rozepře se svými sousedy, transformovala v aktéra prosazujícího multilateralismus a konsensuální řešení problémů. Od konce dvacátého století Turecko prochází zásadními změnami, které se dotýkají samotných základů fungování státu tak, jak byly formovány a vytvářeny v průběhu staletí. Tato práce tedy vychází z přesvědčení, že je to právě kandidatura na členství v Evropské Unii (dále EU), která do jisté míry (přičemž právě tato míra působení přístupového procesu bude v práci zkoumána) zapříčiňuje, iniciuje a umožňuje tyto změny v oblasti turecké zahraniční politiky. Proces změny vyvolaný participací (či kandidaturou na členství) v EU v domácí sféře byl teoretiky evropské integrace nazván jako proces *evropeizace*. Oblastí výzkumu v této práci bude tedy možný vliv *evropeizace* na tureckou zahraniční politiku od roku 1999, kdy se Turecko stává kandidátskou zemí pro vstup do EU.

Za cíl práce si klademe analýzu námi stanovené premisy, že skrze přístupová jednání a podmínky, jež jsou v tomto rámci stanoveny, dochází v důsledku působení EU v kandidátské zemi ke změnám v oblasti procesu tvorby politiky, v oblasti výsledných politik i v oblasti struktury a fungování institucí na tvorbě politiky se podílejících. Kandidátská země usilující o přijetí do EU musí naplnit závazky vyplývající ze členství, ale také přehodnotit svou politiku v daných oblastech. Aby byl tento výzkum možný, je nezbytné nejprve objasnit definice, dimenze (instituce, aktéři, proces tvorby politiky) a objasnit vhodnost užití konceptu *evropeizace* jako analytického nástroje. Teprve pak je možné se blíže zaměřit na to, jakými mechanismy a za jakých podmínek *evropeizace* působí a jaké má důsledky.

Reflektovat tak budeme především případné změny v zahraniční politice vůči Kypru. Ten byl pro posouzení možných vlivů *evropeizace* vybrán záměrně z toho důvodu, že jde o dlouhodobě klíčové téma: jeho úspěšné řešení se stalo jednou z podmínek pro zahájení přístupových rozhovorů Turecka s EU. Kypr je navíc

dlouhodobě vnímán jako oblast prioritního národního zájmu, a právě z těchto důvodů se jeví zajímavým zkoumat, zda EU má potenciál ovlivňovat kandidátský stát i v takto zásadní otázce.

Při posuzování vlivu *evropeizace* na tureckou zahraniční politiku se primárně soustředíme na období po rozhodnutí Evropské Rady na helsinském summitu v prosinci roku 1999, kdy byl Turecku oficiálně přiznán kandidátský statut. Pro relevantní posouzení případných změn je však nutné alespoň rámcově sledovat zahraniční politiku a její determinanty již v devadesátých letech. Snaha o reflexi nejaktuálnějšího vývoje je však omezena faktem, že pokud sledujeme vzájemná jednání mezi dvěma aktéry (tedy v tomto případě EU a Tureckem), pak oficiální stanoviska a názory jednoho z nich (EU) jsou zveřejňovány s jistým časovým odstupem (např. dokumenty hodnotící plnění přístupových podmínek). Časové rozmezí je vhodné limitovat rokem 2009 i z důvodu přijetí Lisabonské smlouvy, která jednak nově definuje vztahy mezi unijními institucemi, ale také ruší dosavadní pilířovou strukturu Unie. Pro námi reflektovanou oblast zahraniční politiky dokonce definuje i instituce nové. Vyjasnění jejich vzájemných pravomocí však není zatím zcela zřetelné a nezpochybnitelné. Z důvodu vyhnutí se nepřesnostem, ale taktéž z přesvědčení o lepším porozumění mnoha počinům v zahraniční politice států s jistým časovým odstupem se pak jako vhodný limit časového rozmezí jeví rok 2009.

Struktura práce tak odpovídá logice analýzy prokazování možného vlivu EU skrze proces *evropeizace* na změny na domácí úrovni kandidátského státu. V první části práce bude nejprve vysvětlen pojem *evropeizace* – tedy jeho faktická náplň, dále mechanismy a podmínky, za kterých působí. První část je následně rozdělena do tří podkapitol: v první se budeme zabývat obecně konceptem *evropeizace* – tedy co tento pojem vyjadřuje, v jakých souvislostech a významech je užíván. V této části práce je také detailněji rozpracována relevantní literatura týkající se fenoménu *evropeizace*, budou vyjasněny užité definice, se kterými bude v práci pracováno. Pozornost bude věnována rovněž třístupňové analýze Tanjy Börzel a Thomase Risseho¹, na kterou aplikujeme konkrétní výzkum změn v turecké zahraniční politice a která tak slouží této práci jako analytické a metodologické ukotvení.

¹ BÖRZEL, Tanja A. – RISSE, Thomas: *When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change*. European Integration online Papers (EIoP), 4, 2000, č. 15, 24 s. Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf> (citováno 16.3. 2010)

Následně – tedy v druhé podkapitole – bude posouzena možnost a vhodnost aplikace konceptu *evropeizace* i na kandidátskou zemi, budou objasněny teoretické základy výzkumu *evropeizace* v kandidátských zemích a především užití strategie prosazování změn, kterými EU vůči kandidátům disponuje. Ve třetí podkapitole první části bude analyzována možnost *evropeizace* zahraničních politik členských států EU, neopomeneme definovat úskalí a překážky výzkumu v této oblasti. Pozornost bude věnována i Společné zahraniční a bezpečnostní politice (dále SZBP) EU a možným důsledkům participace v ní na tvorbu zahraniční politiky jednotlivých členů.

Ve druhé kapitole práce pak budeme již detailněji zkoumat možnou *evropeizaci* turecké zahraniční politiky především v aplikaci na případ kyperského problému. Druhá kapitola je tak v podstatě vystavěna na již zmíněné třístupňové analýze vlivu EU na členský, respektive kandidátský stát. Zaměříme se na užití principu podmíněnosti Unie (fungujícího jakožto prominentní strategie za účelem ovlivnění kandidátské země), následně na možný proces změny formulace, stylu a výstupů turecké zahraniční politiky směrem ke kyperskému problému. Do výzkumného rámce tak zahrneme adaptační tlak, vnitřní i vnější zprostředkující faktory a aktéry reagující na tento adaptační tlak. Průběžně budeme akcentovat i proces změn na domácí úrovni. Lze tedy shrnout, že zatímco první část práce je teoretickým základem pro další analýzu, ve druhé části práce je tento teoretický základ již detailně využit v aplikaci na konkrétní případ zahraniční politiky Turecka.

Závislou proměnnou – tedy tím, co by mělo být vysvětleno – jsou v této práci právě změny (či kontinuita) v domácí politické struktuře, tedy možná proměna formulace a tvorby turecké zahraniční politiky v otázce Kypru v závislosti na adaptačním tlaku (vyjádřeném užitím strategie podmíněnosti) vyvíjeným Evropskou Unií v rámci probíhajícího integračního procesu (jehož směr, rychlost a podoba se však mohou měnit). Jako vysvětlující, nezávisle (příčinné) proměnné zde tudíž figuruje evropská integrace a v jejím rámci nás bude zajímat probíhající proces *evropeizace* (tedy mechanismy, směr působení a užití strategie). Postihnutí všech těchto faktorů (či toho, jak se vzájemně ovlivňují) nám nejlépe umožní právě již zmiňovaná třístupňová analýza Tanjy Börzel a Thomase Risseho, zahrnující adaptační tlak, zprostředkující faktory i možnost výsledné změny na domácím poli. Pro tuto práci tak stanovujeme následující hypotézu: v důsledku kandidatury Turecka dochází v otázce kyperského problému k *evropeizaci* turecké zahraniční politiky,

příčemž důsledkem *evropeizace* zde de facto je demokratizace tvorby a formulace turecké zahraniční politiky.

Co se týče zhodnocení literatury související s tématem této práce, pak je nutné říct, že jen množství literatury týkající se *evropeizace* (ať už samotného teoretizování významu termínu, nejasnosti jeho užití či konkrétnější aplikace na členské či kandidátské státy pro různé druhy politik a oblastí domácích sféry států) je značné a není možné obsáhnout veškerou možnou literaturu. Nicméně v této práci se snažíme reflektovat alespoň nejdůležitější, „klasická“ díla odborné literatury, pokrývající spektrum fenoménu *evropeizace*. V oblasti obecného konceptu *evropeizace*, tedy významů, pojmů a typů využívaných v literatuře jsou využity studie zásadních autorů, např. Johana Olsena,² který ve své souhrnné práci představuje soubor významů, v jakých může být *evropeizace* chápána, přehled teorií *evropeizace* podává i Simon Bulmer.³ Jednoznačným přínosem prací tohoto charakteru je základní vhled a zjednodušení orientace ve velmi obsáhlém tématu *evropeizace*. Zcela zásadní studií pro tuto práci zcela jistě je zde již citovaný text Tanjy Börzel a Thomase Risseho, ve kterém tyto teoretici nastiňují rámec širšího výzkumu *evropeizace*. Daří se jim v jeden systém spojit jak adaptační tlak EU, tak existenci vnitřních i vnějších zprostředkujících faktorů a možnost prosazení změny na domácí úrovni členského (a jak budeme diskutovat v následujících kapitolách i kandidátského) státu. Ve finální části svého teoretického rámce rovněž klasifikují různé typy změn jakožto výsledku působení adaptačního tlaku EU. Z dalších významných teoretiků zmiňme v této práci rovněž užívané studie předního teoretika *evropeizace* Claudia M. Radaelliho⁴. Jako podnětný zdroj informací se rovněž osvědčila publikace Kevina Featherstona a Claudia Radaelliho,⁵ která slouží jako širší rámec pro empirickou analýzu *evropeizace*.

² OLSEN, Johan P.: *The Many Faces of Europeanization*. Journal of Common Market Studies, 40, 2002, č.5, s. 921-952.

³ BULMER, Simon: *Theorizing Europeanization*. In: GRAZIANO, Paolo – VINK, Maarten P. (Eds): *Europeanization: New Research Agendas*. Palgrave Macmillan, 2006, s. 45-58.

⁴ RADAELLI, Claudio M.: *Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change*. European Integration online Papers (EIoP), 4, 2000, č. 8, 28 s. Dostupné na: <http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf> (citováno 14.3. 2010)

⁵ FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio M. (Eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford, Oxford University Press 2003, 351 s.

Co se týče literatury týkající se *evropeizace* kandidátských zemí, pak jako zásadní literaturu lze jmenovat práce Franka Schimmelfenniga⁶ a Ulricha Sedelmeiera,⁷ které poskytují výborný vhled do této oblasti. Jednoznačný přínos znamenala i studie Heather Grabbe,⁸ která se velmi detailně zabývá přístupovým procesem zemí střední a východní Evropy, ale jejíž práce je možné z teoretického hlediska využít i při analýze přístupu dalších kandidátských zemí. V oblasti *evropeizace* zahraniční politiky pak užíváme nejčastěji citovanou a užívanou studii Bena Tonry⁹ (v rámci které je formulována nejvíce přijímaná definice *evropeizace* v oblasti zahraniční politiky členských států EU), či Michaela L. Smitha,¹⁰ který ve své studii rozpracovává téma vlivu spolupráce členských států v oblasti zahraniční politiky a možné důsledky této spolupráce pro domácí sféru.

Cenným zdrojem informací a analýz se také stala celá řada elektronických žurnálů, z nichž některé poskytují studie renomovaných autorů. Z těch nejpřínosnějších lze zmínit alespoň na evropskou integraci zaměřený *European Integration Online Papers*¹¹ či podobně zaměřený *Living reviews in european governance*¹². Z oblasti tureckých internetových zdrojů lze zmínit think-tank TESEV (zabývající se právě námi reflektovanou oblastí zahraniční politiky a demokratizací Turecka obecně), jež poskytuje celou řadu kvalitních analýz a dostupných publikací.

Co se týče druhé části této práce, zaměřené již konkrétně na *evropeizaci* turecké zahraniční politiky, pak je nutné opět upozornit na rozsáhlost relevantní literatury. Můžeme tak literaturu v této části práce rozdělit do několika rozsáhlých sektorů: jednak je to literatura zabývající se přístupovými jednáními Turecka, dalším sektorem je literatura zaměřující se na otázku turecké zahraniční politiky. Následně můžeme identifikovat studie zabývající se vojensko-civilními vztahy a jejich vlivem na

⁶ SCHIMMELFENNIG, Frank: *Europeanization beyond Europe*. Living Reviews in European Governance, 4, 2009, č.3, 28 s. Dostupné na: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2009-3/> (citováno 17.3.2010)

⁷ SEDELMEIER, Ulrich: *Europeanisation in new member and candidate states*. Living Reviews in European Governance, 1, 2006, č. 3, 34s. Dostupné na: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/> (citováno 30.3. 2010)

⁸ GRABBE, Heather: *Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process*. Centre for European Reform, 2002, 25 s. Dostupné na: http://www.cer.org.uk/pdf/grabbe_ECPR.pdf (citováno 14.3. 2010)

⁹ TONRA, Ben: *Denmark and Ireland*. In: MANNERS, Ian – WHITMAN, Richard (Eds.): *The Foreign Policies of European Union Member States*. Manchester, Manchester University Press 2001, s. 224-243.

¹⁰ SMITH, Michael L.: *Conforming to Europe: the domestic impact of EU foreign policy co-operation*. Journal of European Public Policy, 7, 2000, č. 4, s. 613-631.

¹¹ Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/index.php/eiop/index>. (citováno 27.11.2010)

¹² Dostupné na: <http://europeangovernance.livingreviews.org/> (citováno 27.11.2010)

formulaci zahraniční politiky či studie zkoumající případný vliv *evropeizace* na Turecko. Ve značném množství literatury přesto identifikujeme některá stěžejní díla. Jednak je to práce předního tureckého odborníka na vztahy armády a civilních politických struktur Metina Hepera.¹³ V oblasti demokratizačních změn je to zase kvalitní studie Erguna Özbuduna,¹⁴ zaměřená na širší souvislosti demokratizačních reforem Ústavy které proběhly v letech 2002-2004. V oblasti zahraniční politiky Turecka vycházíme z rozsáhlé studie jednoho z předních tureckých teoretiků zahraniční politiky Kemala Kirişçiho,¹⁵ zaměřené na rozdíly mezi zahraniční politikou před a po zahájení přístupových jednání.

Pokud máme hodnotit turecké zdroje, které v oblasti druhé části práce převažují, pak je jednak nutné upozornit na výbornou kvalitu studií, což je evidentní vzhledem k dokonalé znalosti domácí problematiky jednotlivými autory. Dalším pozitivním rysem ovlivňujícím četnost literatury je existence řady odborných časopisů, specializujících se přímo na Turecko (např. *Turkish Studies*), či na oblast regionu (*Mediterranean Politics*, *Middle Eastern Studies*). Z tohoto faktu se dá vyvodit, že studie – pokud jsou mířeny do specializovanější a úžeji vymezené oblasti – budou detailnější a tím i obecně kvalitnější. S tím samozřejmě souvisí i možnost autorů reflektovat domácí primární literaturu v tureckém jazyce, což z důvodu jazykové omezenosti autorky v této práci chybí.

Výše jsme zmínili *de facto* rozčlenění v této práci užití literatury do tří oblastí – tří sektorů. Toto členění je zde zcela namístě, protože nás přivádí k možným úskalím námi užitých zdrojů. Ty jsou totiž často zaměřeny jako „single issue“ studie zaměřené buď na změny v zahraniční politice Turecka, ale také na demokratizační reformy a jejich důsledky v domácí sféře či na samotný přístupový proces Turecka. Tyto studie jsou samozřejmě vysoce relevantní a jistě vyhovují výzkumnému záměru autora. V této práci se však budeme snažit v jeden celek a do širších souvislostí spojit jak přístupový proces, tak jeho důsledky v domácí sféře obecně a pro domácí aktéry tvorby politiky konkrétně. Možnost a podoba výsledné změny pak bude nezbytnou součástí tohoto celku.

¹³ HEPER, Metin: *The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey*. *Turkish Studies*, 6, 2005, č. 2, s. 215-231.

¹⁴ ÖZBUDUN, Ergun: *Democratization Reforms in Turkey, 1993-2004*. *Turkish Studies*, 8, 2007, č. 2, s. 179-196.

¹⁵ KIRIŞÇI, Kemal: *Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times*. Chaillot Paper no.92. Paris, Institute for security studies 2006, 112 s. Dostupné na: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp092.pdf> (citováno 27.11.2010)

1. Teoretické vymezení pojmu *evropeizace*

Zjednodušeně řečeno, první část této práce hledá odpovědi na následující otázky: co míníme pojmem *evropeizace*, k jakým procesům či jevům odkazuje, jaké fenomény jsou s tímto termínem spojovány. Nejprve se tedy pokusíme nastínit teoretické základy výzkumu *evropeizace*. Zpočátku představíme širší spektrum vysvětlení konceptu tak, jak je definován v rámci odborné literatury, a posléze se budeme zabývat jednotlivými mechanismy fungování. Pozornost bude po vyjasnění teoretického rámce věnována možnosti aplikace konceptu nejen na členské, ale především na kandidátské státy (v případě této práce tedy Turecko) – a to konkrétně na jejich zahraniční politiku a na aktéry, kteří zahraniční politiku ovlivňují. Cílem této části není primárně předkládané definice a koncepty pouze kriticky reflektovat, ale spíše poukázat na názorovou nejednotnost panující již ohledně samotného teoretického vymezení konceptu a upřesnit, které z těchto definic budou v práci využity a z jakých důvodů.

1.1 Obecný koncept *evropeizace*

Pojem *evropeizace* je relativně novým konceptem užívaným převážně od devadesátých let jak v oblasti výzkumu Evropské unie (dále pouze EU), tak v oblasti mezinárodních vztahů. V odborné literatuře došlo k navýšení počtu studií zkoumajících efekty a důsledky členství v EU především v souvislosti s prohlubováním evropské integrace, s koncem studené války a s pátým, tzv. východním rozšířením v roce 2004. Do tohoto období také spadá rozšíření zájmu o *evropeizaci* nejen v členských, ale i kandidátských zemích, což bude vzhledem k zaměření této práce v textu dále reflektováno.

Prvotní komplikací při studiu *evropeizace* je množství způsobů, jakými je na celý tento fenomén nazíráno, přičemž v odborné literatuře nelze identifikovat obecně přijímanou definici. Johan Olsen¹⁶ dokonce vznáší otázku, zda je termín vůbec

¹⁶ Olsen ve své studii představuje výborný souhrn nejdůležitějších konceptů, jak je na *evropeizaci* v literatuře nazíráno. OLSEN, J. P.: c.d., s. 921-952.

užitečný. Zjednodušeně lze říct, že pojem *evropeizace* nejčastěji odkazuje na vliv EU v domácí sféře členského státu¹⁷ a jako teoretický základ je využíván při snaze vysvětlit kauzální vztahy mezi změnami na úrovni členského (a jak bude diskutováno dále i kandidátského) státu v reakci na EU.¹⁸

Primárně rozlišujeme tři základní dimenze, kde můžeme analyzovat vliv EU a proces změn s tímto spojený (jakožto důsledek členství země v EU či kandidatury na členství) na domácí úrovni: jednak v oblasti politiky samotné (ve smyslu *politics*), v oblasti politik jako výstupů (*policies*) a také v rámci institucionálního nastavení systému země (*polity*). Mimo tyto tři konkrétně zmíněné dimenze politiky však změny na domácí úrovni zahrnují široké spektrum pokrývajících styly, neformální pravidla, sdílené hodnoty a normy. Akademici zabývající se teorií *evropeizace* tak často (především v počátcích výzkumu *evropeizace*) argumentovali, že členství a participace v EU vedou ke konvergenci¹⁹ v oblasti tvorby národních politik, a to ve smyslu jejich stylů i obsahu.²⁰ S vhodnější, přehlednou, dobře strukturovanou a pro tuto práci vhodnou definicí přichází Johan Olsen, který *evropeizaci* charakterizuje jako „proces změny na domácí úrovni, v jehož rámci členský stát přizpůsobuje procesy, politiky a instituce dle nových praktik, norem, pravidel a procedur majících původ v evropském systému vládnutí“.²¹

S minimální definicí *evropeizace* pak přichází Kevin Featherstone. Dle této definice koncept zahrnuje reakce státu (členského i kandidátského) na jednotlivé politiky Evropské Unie.²² Featherstone také rozlišuje čtyři základní kategorie, v nichž je koncept (respektive jeho definice) užíván a chápán v literatuře: 1. *historický fenomén* (užíván historiky pro označení exportu evropských hodnot mimo území

¹⁷ SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich: *Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe*. In: SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich (Eds.): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. New York, Cornell University Press 2005, s. 1.

¹⁸ BULMER, Simon: c.d., s. 47-50.

¹⁹ Před slučováním či záměnou konceptu *evropeizace* za koncepty politické integrace, harmonizace či právě konvergence však varuje Claudio Radaelli. RADAELLI, Claudio M.: *The Europeanization of Public Policy*. In: FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio M. (Eds.): *The Politics of Europeanization*, s. 33.

²⁰ Citováno dle: WONG, Reuben: *The Europeanization of Foreign Policy*. In: HILL, Christopher – SMITH, Michael (Eds.): *International relations and the European Union*. New York, Oxford University Press 2005, s. 135.

²¹ Citováno dle: ERYILMAZ, Burcin: *Europeanization of Turkish Foreign Policy: Cyprus Case*, s. 26. Dostupné na:

<http://www.ceeisaconf.uni.wroc.pl/wordy/papers%206%20session/Eryilmaz%20full%20text1.pdf>

(citováno 16.3. 2010)

²² FEATHERSTONE, Kevin: *Introduction: In the Name of Europe*. In: FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio M. (Eds.): *The Politics of Europeanization*, s. 3-4.

Evropy), 2. *záležitost kulturního prolínání* (odkazující na prolínání norem a hodnot v rámci Evropy), 3. *proces institucionální adaptace* (adaptace na institucionální tlak Evropské Unie) a závěrem 4. *adaptace na jednotlivé politiky* (ve smyslu policies) a procesy v nich probíhající – dnes nejběžnější význam *evropeizace*.²³

Výše zmíněné pokusy o postihnutí povahy *evropeizace* však nereflektují to, že se nejedná o jednosměrně působící proces. Claudio Radaelli tak přichází s rozšířenou definicí, kde zdůrazňuje interaktivnost celého procesu: „Evropeizace sestává z procesů a) konstrukce, b) prolínání a c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat politiky, stylů... a sdílených hodnot a norem, které jsou prvotně definovány a konsolidovány v politickém procesu EU a následně inkorporovány do logiky domácího (národního i subnárodního) diskursu, politických struktur a veřejné politiky“.²⁴ Tato definice zdůrazňuje změny v logice domácího politického chování a také to, že nejde o proces probíhající pouze jedním směrem – prostou statickou adaptací na tlak „Evropy“, ale spíše o soubor různých komplexních adaptačních vzorců. Radaelliho pojetí tak poměrně komplexně zahrnuje odlišné aspekty vnímání *evropeizace* v literatuře.

Nyní se dostáváme k problematice směru, jakým *evropeizace* působí: jedná se nejprve o směr „shora dolů“ (top-down, v literatuře odpovídající principu downloading – „přijímání“) a „zdola nahoru“ (bottom-up, který odpovídá principu uploading).²⁵ Směr *evropeizace* „shora dolů“ (tedy top-down) by se dal graficky znázornit následovně: vliv EU na členské státy (vyjádřen skrze adaptační tlak) → intervenující proměnné²⁶ → reakce a změny na domácí úrovni. Tomuto zjednodušenému schématu odpovídá pojetí *evropeizace* jako nezávislé proměnné (příčinné – tedy vysvětlující, přičemž změny v domácí sféře jsou závislou proměnnou – čili tím, co má být vysvětleno) tak, jak bude užito v této práci. Směru „shora dolů“ odpovídá definice *evropeizace* jakožto *národní adaptace* na členství v EU vypracované Robertem Ladrechem. *Evropeizace* v něm totiž spoluoznačuje procesy a mechanismy, kterými

²³ FEATHERSONE, K.: *Introduction: In the Name of Europe*. s. 5-12.

²⁴ RADAELLI, Claudio M.: *Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change*, s. 4.

²⁵ RADAELLI, Claudio M.: *Europeanisation: Solution or problem?*. European Integration online Papers (EIoP), 8, 2004, č. 16, s. 6. Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm> (citováno 14.3.2010)

²⁶ Zároveň je však nutná jistá opatrnost v posuzování vlivu *evropeizace* na domácí sféru v souvislosti s působením jiných faktorů (intervenujících proměnných ať už exogenního či endogenního původu). Jinými slovy při studiu *evropeizace* je nezbytné důsledně zvážit a nepřecenit vliv *evropeizace* na změny probíhající na poli členského či kandidátského státu. Tyto procesy mohou být v praxi výsledkem vzájemného působení domácích, mezinárodních i evropských proměnných. GRABBE, H.:c.d., s. 8.

evropské instituce mohou způsobit změny v domácí sféře. Dle Ladrecha *evropeizace* je „proces měnící orientaci směru a náplně politiky do té míry, kdy politická a ekonomická dynamika Evropského Společenství se stává součástí organizační logiky v procesu národní politiky a její tvorby“²⁷ (ve smyslu policy i politics). Národní stát je v tomto procesu pasivní – tedy ve shodě s EU se adaptuje na omezení a požadavky formulované evropskými institucemi.

V kontrastu k tomuto směru fungování *evropeizace* stojí přístup „zdola nahoru“ (bottom-up), který Reuben Wong nazývá *národní projekcí*. Národní stát zde vystupuje spíše jako aktivní tvůrce a iniciátor změn než pouhý pasivní subjekt. *Evropeizace* v tomto pojetí je pak procesem, kdy stát usiluje o rozšíření domácích politických modelů a preferencí na úroveň EU: tím jednak posiluje svůj vlastní vliv, a také snižuje možnost risku a nákladů při prosazování kontroverzní či negativní politiky vůči jinému, v EU neparticipujícímu aktérovi.²⁸

Směr *evropeizace* ve smyslu „zdola nahoru“ není možné v této práci užít ani zde nebude dále zkoumán, což vyplývá ze současné situace Turecka: v tomto směru mohou na nadnárodní úroveň EU působit pouze členské, nikoliv však kandidátské země. Vztah mezi kandidátskou zemí a EU tak lze hodnotit jako jasně asymetrický. Ačkoliv jak členská i kandidátská země jsou pod tlakem adaptovat se na politiku EU (normy, preference, styly), pozice EU je vůči kandidátské zemi mnohem silnější – kandidátská země totiž musí prokázat svou připravenost na vstup, navíc EU vůči ní disponuje řadou donucovacích prostředků a to především v rámci formulace přístupových podmínek a časových harmonogramů, jejichž splnění je pro přistoupení nezbytné. Jak však vyplývá z v této práci citovaných studií od např. Heather Grabbe či Ulricha Sedelmeiera, je možné užít koncept vlivu EU a tedy zabývat se *evropeizací* i v případě kandidátských zemí. Důvody pro toto tvrzení budou rozebrány níže v této kapitole.

V literatuře zabývající se *evropeizací* lze identifikovat několik typů mechanismů, skrze které může EU ovlivňovat domácí sféru. Tanja Börzel a Thomas Risse vytvořili při výzkumu *evropeizace* pokročilý třístupňový rámec, který zahrnuje jak adaptační tlak, intervenující faktory i změnu v domácí sféře. Prvním předpokladem pro výzkum *evropeizace* je tedy možnost změny v domácí sféře jakožto výsledku tlaku

²⁷ LADRECH, Robert: *The Europeanisation of Domestic Politics and Institutions: the Case of France*. Journal of Common Market Studies, 32,1994, č.1, s. 69.

²⁸ WONG, R.: c.d., s. 137.

působícího z nadnárodní úrovně – tedy EU. Dále pak předkládají dvě podmínky, za nichž je možné tuto změnu na domácí úrovni očekávat: zaprvé je to jistá úroveň nesouladu a nekompatibilitnosti mezi procesy, politikami a institucemi na úrovni EU na straně jedné a na straně druhé mezi procesy, politikami a institucemi na domácí úrovni. Úroveň tohoto nesouladu konstituuje míru adaptačního tlaku, který je nezbytnou²⁹ (ale ne jedinou dostačující) podmínkou pro to, aby se dala změna očekávat. Čím nižší je kompatibilita mezi unijními a domácími procesy, politikami a institucemi, tím vyšší bude míra adaptačního tlaku. Druhou podmínkou je existence pomocných faktorů – ať už aktérů či institucí – kteří reagují na adaptační tlak.³⁰

Teoreticky tak adaptační proces (jako odpověď na adaptační tlak EU) může být chápán ve dvou směrech: z hlediska racionálního³¹ a sociologického institucionalismu. Podle racionálního institucionalismu, který sleduje „logiku účinku“, je to právě nesoulad mezi domácími a unijními procesy, politikami a institucemi, který poskytuje politickým a společenským aktérům v zemi nové příležitosti (ale i překážky) pro prosazení svých zájmů. Zda změny v domácí politické struktuře příležitostí povedou k redistribuci moci se odvíjí od schopnosti aktérů využít nabízené příležitosti a vyhnout se omezením. Tato schopnost aktérů je ovlivněna dvěma zprostředkujícími faktory, jež mají v důsledku opačný efekt: 1.) existence „multiple veto points“ (které lze chápat jako aktéry oponující změnám, tedy jakési „veto hráče“) v institucionální struktuře země může vést k posílení aktérů s odlišnými preferencemi (čím více je moc rozptýlena v systému, tím obtížnější bude vytvořit konsensus nezbytný pro prosazení změn v reakci na tlak EU) – pravděpodobnost změny se tak snižuje. 2.) možná existence „formálních institucí“ (formal institutions), poskytujících aktérům materiální a ideologické zdroje aby efektivněji využili nabízené příležitosti – možnost změny se tak zvyšuje. Tak logika racionálního institucionalismu naznačuje, že

²⁹ Alternativní pohled nabízí Christoph Knill a Dirk Lehmkuhl, kteří ve své studii demonstrují příklady *evropeizace* bez zjevné existence adaptačního tlaku v dané oblasti. Pro více informací: KNILL, Christoph – LEHMKUHL, Dirk: *How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization*. European Integration online Papers (EIoP), 3, 1999, 7. Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/1999-007.pdf> (citováno 16.3. 2010)

³⁰ BÖRZEL, T. A. – RISSE, T.:c.d., s. 2.

³¹ Racionální institucionalismus totiž na aktéry nahlíží jako na racionální subjekty s pevným seznamem preferencí, jejichž cílem je maximalizovat zisk. Tito aktéři kalkulují a analyzují zisky a náklady plynoucí z přijetí jiných možných strategií. Z tohoto hlediska se tak na *evropeizaci* dá dívat jako na strukturu politických příležitostí, která některým aktérům poskytuje větší příležitosti jak posílit svůj vliv, zatímco jiné ve výkonu jejich moci omezuje. Tamtéž, s.6.

evropeizace vede k domácí změně skrze odlišné posilování určitých aktérů (což je výsledkem redistribuce zdrojů na domácí úrovni).³²

V kontrastu k racionálnímu stojí sociologický institucionalismus, který vychází z „logiky vhodnosti“ a zdůrazňuje proces socializace a přesvědčování. Unijní normy, politiky a kolektivní povědomí o nich se neshoduje s těmi v kandidátské zemi, následkem čehož vzniká adaptační tlak. Dva zprostředkující faktory určují míru, do jaké tento nesoulad povede k přijetí nových norem a kolektivního vědomí za vlastní: 1.) „promotéři norem“ (norm entrepreneurs), kteří se mobilizují v domácím prostředí a snaží se prosadit nové normy. 2.) politická kultura napomáhající budování konsensu. Tak logika sociologického institucionalismu naznačuje, že *evropeizace* vede k domácí změně skrze procesy socializace a sociálního učení (a jejímž finálním výsledkem je přijetí nových norem a s nimi spojeného kolektivního vědomí a identity).³³

Evropeizace pak může způsobit změnu na domácím poli (tato změna však nemusí být vždy stejná – tedy míra změny se může lišit): jednak státy mohou inkorporovat unijní normy či politiky, nicméně bez toho, že by současný stav nějak výrazně modifikovali – rozsah změny je tak malý (absorpce). Druhým případem je stav, kdy státy přizpůsobí své normy, politiky a procesy dle požadavků EU, ale základní rysy zůstanou zachovány – rozsah změny je mírný (přizpůsobení). Třetím případem je nahrazení politik, norem a institucí novými, odlišnými – rozsah změny je vysoký (transformace).³⁴

1.2 *Evropeizace* kandidátských zemí

Okolností, která skutečně započala výzkum *evropeizace* i v aplikaci na kandidátské země, bylo široké využití strategie „podmíněnosti“ (conditionality) EU v průběhu přípravy na tzv. východní rozšíření. Z *evropeizace* kandidátských zemí se tak stal podobor širšího výzkumu *evropeizace*. Dva klíčové jevy naznačují, že průběh procesu přizpůsobování prováděný kandidátskými státy lze významem srovnat

³² BÖRZEL, T.A. – RISSE, T.: c.d., s.7.

³³ Tamtéž, s. 2.

³⁴ Tamtéž, s. 10.

s mírou vlivu, jakým EU disponuje vůči členským státům, a tudíž že je možné zkoumat vliv EU na kandidátské země v rámci teorie *evropeizace*. Dle Ulricha Sedelmeiera je to zaprvé míra, do jaké unijní aktéři a instituce řídí a prosazují proces přizpůsobování. Druhým rozhodujícím jevem je obsáhlost procesu přizpůsobování – ta totiž pokrývá oblast celého unijního *acquis communautaire*.³⁵ S podobnými argumenty přichází i Heather Grabbe: výzkum *evropeizace* je relevantní i v případě kandidátských zemí, protože ty jsou vystaveny stejnému tlaku adaptovat se na unijní politiky (ve smyslu policies) jako již členské státy. Grabbe přitom pracuje s tezí, že kandidátské země jsou v současné době vedeny k větší konvergenci než stávající členové. Pro toto tvrzení nachází několik důvodů: jednak je to rychlost přizpůsobení, k jaké jsou kandidátské země v rámci formalizovaných přístupových podmínek vedeny. Dalším faktorem je nemožnost vyjednat v rámci přístupových rozhovorů jakékoliv „výjimky“ (opt-outs) z přijímaného *acquis*.³⁶

Zároveň však Sedelmeier odkazuje na skutečnosti, které již byly v této práci naznačeny výše, a to že *evropeizace* kandidátské země má odlišné charakteristiky: 1.) statut kandidátské země determinuje volbu nástrojů, které EU užívá, aby ovlivnila proces přizpůsobování. Evropské instituce se nemohou spoléhat na možnost uplatnění sankcí dojednaných ve společných smlouvách, ale musí zvolit jiné nástroje svého vlivu, např. normativní nátlak či přesvědčování. Zároveň monitoring „shody“ mezi kandidátem a Unií je mnohem viditelnější a přímý než by tomu bylo v případě členské země. 2.) Kandidátská země nemá možnost ovlivnit tvorbu nebo obsah pravidel a norem, které musí přijmout. Evidentní asymetrie moci tak odkazuje na směr působení *evropeizace* ve smyslu „shora dolů“ (top-down), přičemž prostor pro prosazování vlastních preferencí je zcela minimální.³⁷

Abychom mohli správně posoudit vliv EU vůči kandidátské zemi, je nezbytné zabývat se nejen otázkou zda (a do jaké míry) Unie zapřičiňuje změny v kandidátské zemi, ale především jak toho může dosáhnout – tedy zaměřit výzkum na podmínky, strategie a mechanismy, skrze které EU vytváří adaptační tlak.

³⁵ SEDELMEIER, U.: c.d., s. 4.

³⁶ Ve své studii zaměřené na přístupová jednání zemí střední a východní Evropy Heather Grabbe tvrdí, že přístupový proces vede kandidátské země k ještě větší konvergenci s EU (ve srovnání s předchozími rozšířeními). Tuto tezi zakládá na faktu, že od 90. let dochází k jasné formalizaci přístupových pravidel: EU tak má možnost jasně vymezovat podmínky, jejichž splnění je pro vstup (či pro zahájení přístupových rozhovorů) nezbytné. GRABBE, H.: c.d., s. 3-5.

³⁷ SEDELMEIER, U.: c.d., s. 5.

Dle Franka Schimmelfenniga může být *evropeizace* vedena jednak Evropskou Unií, ale také domácími aktéry. V potaz bere také kanály (channels, lze je chápat jako zprostředkovávající faktory), skrze které EU uplatňuje svůj vliv a které člení: a) mezivládní, kde Unie přímo ovlivňuje vlády a tvůrce politiky, a dále: b) nadnárodní – zde je vliv EU na národní vládu vykonáván nepřímo – a to skrze přímý vliv kterým EU disponuje vůči jiným společenským aktérům v kandidátské zemi (kteří následně mohou vyvíjet přímý nátlak na vládní struktury).³⁸

Schimmelfennig dále rozlišuje dva mechanismy *evropeizace*³⁹ na základě dimenze „institucionální logiky“. Zaprvé je to „logika účinků“ (logic of consequences), kdy *evropeizace* může být vedena právě EU a to skrze sankce a odměny, jež cílový stát reflektuje ve své kalkulaci nákladů a výhod. Atraktivita vnějších pobídek se zvyšuje s tím, zda cílový stát považuje nabízené benefity za dostatečné a zda podmíněnost (tedy pravidla za jakých podmínek je EU poskytne) je dostatečně důvěryhodná a jasná. Strategie podmíněnosti tak funguje na přímém vlivu EU na cílový stát, přičemž nečlenskému státu nabízí pobídky (jako finanční pomoc, přístup na společný trh, hlavní pobídkou je samotné členství) za podmínky akceptování unijních požadavků. Jinak řečeno, strategie podmíněnosti funguje na principu (obvykle) pozitivních podnětů, které mohou mít jak ekonomickou, tak politickou povahu (a které by měly vyvážit náklady vynaložené na přijetí specifických pravidel definovaných EU).⁴⁰ Druhým mechanismem je „logika vhodnosti“ (logic of appropriateness). *Evropeizace* zde může být vyvolána skrz proces sociálního učení. Kandidátský stát je přesvědčen o legitimitě pravidel EU – a proto je přijme za vlastní. Tento druh strategie označujeme jako *socializaci*.⁴¹

Strategie *podmíněnosti* je tak v rámci mezivládního směru procesu zaměřena přímo na vládní struktury v cílové zemi. V rámci nadnárodního směru EU poskytuje

³⁸ SCHIMMELFENNIG, F.: c.d., s.7-8.

³⁹ Heather Grabbe přichází s modifikovaným konceptem. V rámci své (zde již zmíněné) studie vychází z odlišného pojetí mechanismů *evropeizace*. Přístupová jednání dle ní zahrnují řadu procesů, které ovlivňují míru politické (ve smyslu policy) a institucionální transformace. Tyto procesy pak nazývá jako mechanismy, protože jsou EU široce využívány a formalizovány. Mechanismy následně dělí do pěti kategorií: a) modely (poskytnutí legislativních a institucionálních vzorů), b) peníze (technická a finanční pomoc), c) monitoring (shody), d) informace, e) přístup k jednáním a dalším úrovním přístupového procesu. GRABBE, H.: c.d.,s. 9-11.

⁴⁰ Tuto strategii lze také zjednodušeně definovat jako formu výměny či vyjednávání mezi EU a kandidátskou zemí, přičemž Unie nabízí perspektivu členství výměnou za implementaci širokého spektra domácích (Unii vedených) reforem. STEUNENBERG, Bernard – DIMITROVA, Antoaneta: *Compliance in the EU enlargement process: The limits of conditionality*. European Integration online Papers, 11, 2007, č.5, s.3. Dostupné na: http://eiop.or.at/eiop/index.php/eiop/article/view/2007_005a/52 (citováno 17.3. 2010)

⁴¹ SCHIMMELFENNIG, F.: c.d., s.7-8.

nestátním aktérům podněty pro to, aby sledovali její normy či politiku a aby k jejich přijetí nutili i vládní struktury. Strategie *socializace* v rámci mezivládního směru zahrnuje snahu „učit“ unijní politiku (normy a pravidla) všechny aktéry v cílové zemi, přesvědčit je o jejich vhodnosti a legitimitě a tím je motivovat k jejich přijetí. V rámci nadnárodního směru je tento proces velmi podobný, rozšířený o snahu aktérů dále podporovat a šířit tyto normy ve vlastní zemi.⁴²

Výše byl tedy vysvětlen princip mechanismu *podmíněnosti* (jako prominentní strategie, skrze kterou EU ovlivňuje kandidátské státy) a také princip mechanismu *socializace*. Užití mechanismu *podmíněnosti* vůči Turecku bude diskutováno a zkoumáno v druhé kapitole této práce. Vysvětlení těchto dvou mechanismů v širších souvislostech je nezbytné pro pochopení teoretického rámce institucionálního přístupu zkoumajícího *evropeizaci* primárně členských zemí. Jak však bylo diskutováno výše, ačkoliv prostředky (míra a způsoby, jakými EU uplatňuje svůj vliv vůči kandidátským zemím) mohou být odlišné, je smysluplné aplikovat teoretický rámec pro výzkum *evropeizace* na kandidátské státy stejně jako na členské země.

Následně budou více upřesněny dva analyticky odlišné koncepční přístupy k *evropeizaci*: jedná se o racionální a sociologický (konstruktivistický) institucionalismus, které však společně tvoří základ perspektivy „nového institucionalismu“: právě tento koncepční rámec (především racionalistický přístup) je nástrojem jak identifikovat adaptační proces skrze „mechanismus přijetí pravidel“, který je chybějícím článkem mezi adaptačním tlakem vyvíjeným EU na jedné straně a změnami na domácí úrovni na straně druhé. Z tohoto důvodu také bude v práci dále reflektován pouze racionální, nikoliv sociologický institucionalismus.

Jak již bylo naznačeno výše, studium *evropeizace* rozlišuje dva odlišné přístupy – racionální a sociologický institucionalismus. Racionální institucionalismus vychází z tvrzení, že vliv EU v domácí sféře sleduje spíše „logiku účinků“ než „logiku vhodnosti“. Racionální institucionalismus soustřeďuje pozornost na užití strategie „podmíněnosti“ Evropskou Unii za účelem ovlivnění kandidátské země. Strategie podmíněnosti vychází z jednoznačné asymetričnosti moci a dává tak Unii větší vyjednávací pravomoci – a tím i nástroj jak prosazovat své požadavky (především tím, že může přestat poskytovat odměny v případě neplnění podmínek).⁴³ Efektivnost této strategie (jak již bylo zdůrazněno) je ovlivněna jednak zřetelností, ale především

⁴² SCHIMMELFENNIG, F.: c.d., s.8.

⁴³ SEDELMEIER, U.: c.d., s.10.

její důvěryhodností – kandidátská země si musí být jistá, že po splnění podmínek bude následovat dostatečná odměna (tedy primárně členství v EU). Kandidátská země také musí považovat výhody plynoucí ze spolupráce s EU za větší než by tomu bylo v případě zachování jakési nezávislosti.⁴⁴

V kontrastu k tomuto stojí sociologický institucionalismus: vliv EU zde sleduje „logiku vhodnosti“ a je tak důsledkem socializace, v jejímž průběhu domácí aktéři začnou považovat unijní normy za legitimní. Tedy proces socializace a přesvědčování jsou právě ty mechanismy, skrze které EU vykonává svůj vliv. Kandidátská země tak socializací (či sociálním učením) přijímá unijní normy za sobě vlastní a to nezávisle na možnosti zisku reálných výhod (které by s jejich přijetím byly spojeny). Efektivnost užití socializace a přesvědčování závisí na řadě podmínek – např. pokud se elity i veřejnost kandidátské země identifikují s EU, vláda dané země pak může normy prosazované EU považovat za pozitivnější. Podobně pokud kandidátská země považuje proces tvorby pravidel (které by měla přijmout) za legitimní, je více pravděpodobné že normy opravdu přijme.⁴⁵

1.3 *Evropeizace* v oblasti zahraniční politiky

Obecně nejčastěji citovanou definici *evropeizace* v oblasti zahraniční politiky poskytuje Ben Tonra. Ten ji definuje jako „transformaci způsobu jakým je na domácí úrovni vytvářena zahraniční politika... v následné internacionalizaci norem a očekávání, která vychází z komplexního systému kolektivního způsobu tvorby evropské politiky“.⁴⁶ Jím zmíněný proces transformace je tak spíše chápán jako proces adaptace členského státu na unijní normy a standardy.

Při snaze zkoumat *evropeizaci* v oblasti zahraniční politiky však nejprve musíme upozornit na některé limity a překážky výzkumu. Ty obecně souvisí s chápáním národního státu jako suverénního aktéra tvorby zahraniční politiky a s náhledem na důležitost domácího a mezinárodního kontextu při formulaci

⁴⁴ STEUNENBERG, B. – DIMITROVA, A.: c.d., s. 10.

⁴⁵ SEDELMEIER, U.: c.d., s. 13.

⁴⁶ TONRA, B.: c.d.,s. 229.

zahraniční politiky. Jednak v oblasti mezinárodních vztahů stále převládá názor považující zahraniční politiku státu a její tvorbu za činnost exkluzivně vyhrazenou pouze suverénnímu státu (a aktérům, kteří se v rámci tohoto státu na tvorbě politiky podílí). Podstatou zahraniční politiky je tak jednak formulace cílů a zájmů státu a následně jejich prosazování.⁴⁷ Tato práce nicméně reflektuje to, že zahraniční politika každého státu je vystavena řadě propojených a vzájemně si konkurujících podnětů, které mají základ jednak v domácí a také v mezinárodní sféře. Abychom mohli řádně analyzovat rozhodnutí, směry a preference zahraniční politiky konkrétního státu, je nezbytné vzít v potaz domácí i mezinárodní kontext, v jakém byla tato politika formulována. Vycházíme tak z principu, že tyto dvě sféry nejsou od sebe striktně odděleny, ale spíše že se ve svém vlivu překrývají.⁴⁸

Zodpovědně analyzovat *evropeizaci* v oblasti zahraniční politiky znamená vzít v potaz relativní slabost Unie v otázce jejích možností v této oblasti. Předně EU není jednotným státním aktérem a je tudíž problematické hovořit o nějakém společném evropském zájmu, ze kterého by následně vycházela formulace zahraniční politiky. Pokud však přijmeme tezi, že zahraniční politika sestává ze zájmů a aktivit definovaných tvůrci politiky mezinárodního subjektu (namísto státního subjektu) za účelem změny prostředí, ve kterém se nachází, budeme moci definovat EU jako významný mezinárodní subjekt.⁴⁹

Dalším úskalím je mezivládní charakter SZBP, protože EU zde nedisponuje takovými kompetencemi, kterými by mohla efektivně prosazovat změny v oblasti zahraniční politiky států. Tvorba zahraniční politiky je stále oblastí suverénního výkonu dané země. EU zde nedisponuje žádnými nástroji jak prosazovat (či přímo vynucovat) změnu na domácí úrovni státu, neexistují také žádné právní instrumenty (jako jsou směrnice či nařízení). Státy tak maximálně implementují rozhodnutí vytvořená konsensuálně v rámci zásad a obecných směrů SZBP (*Společných akcí, Společných postojů a Deklarací* – tedy skrze definované nástroje SZBP) do své vlastní zahraniční politiky.⁵⁰

V rámci SZBP však můžeme identifikovat jeden z mechanismů *evropeizace* – a to proces socializace elit (tedy tvůrců zahraniční politiky), na což odkazuje např.

⁴⁷ WONG, R.: c.d., s. 140.

⁴⁸ ERYILMAZ, B.: c.d., s.3.

⁴⁹ WONG, R.: c.d., s. 141.

⁵⁰ AYDIN, Mustafa – ACIKMESE, Sinem A.: *Europeanization through EU conditionality: understanding new era in Turkish foreign policy*. Journal of Southern Europe and the Balkans, 9, 2007, č. 3, s. 266.

Lisbeth Aggestam⁵¹ či Michael Smith: ten se zabývá vlivem intenzivnější spolupráce členských států EU v oblasti zahraniční (a bezpečnostní) politiky na jejich domácí politiku. Smith tvrdí, že politická spolupráce v této oblasti si – ačkoliv založená na mezivládním přístupu (a velmi neochotně přijímající byt hlasování kvalifikovanou většinou pro některé oblasti) vybuďovala svou vlastní dynamiku institucionálního růstu, která zahrnuje: a) obecně institucionální rozvoj této oblasti, b) vznik mezivládních komunikačních sítí, c) vznik kodifikovaných norem a standardů chování, d) větší zapojení dalších EU institucí – především Evropské Komise (EK), e) koherentní rozvoj. Dle něj pak tato „trajektorie vývoje“ samovolně prostupuje i do členských států, ačkoliv toto není nikým explicitně požadováno (např. Komisí). Smith tak vytváří koncept čtyř indikátorů adaptace na zmíněný institucionální růst: je to socializace elit, restrukturalizace byrokracie, ústavní změny a změny v obecném vnímání přijatelnosti a legitimitnosti této spolupráce.⁵²

V odborné literatuře tak panuje jistá minimální obecná shoda, že i přes určitá specifika daná podstatou způsobu fungování spolupráce v rámci SZBP Unie ovlivňuje členské státy. Zahraniční politiky členských států doznávají změn především díky participaci členů při procesu tvorby politiky na unijní úrovni. Členství v EU tak působí změny v domácí sféře a lze tedy hovořit o *evropeizace*. Výše představené a diskutované koncepty však lze do jisté míry užít i v aplikaci na kandidátskou zemi. Zde *evropeizace* probíhá jednak v rámci socializace elit, ale především v rámci již vysvětleného principu podmíněnosti.⁵³

Ačkoliv rozhodnutí týkající se oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky mají pro členské státy spíše deklaratorní význam, kandidátské země musí přijmout dosavadní „*acquis politique*“ v oblasti SZBP a musí vyjádřit svou podporu a ochotu provázat svou zahraniční politiku s existujícími unijními pozicemi. Jsou tak vystaveny většímu tlaku než stávající členové a vztah mezi kandidátskou zemí a Uníí je velmi

⁵¹ Lisbeth Aggestam ve své studii upozorňuje na probíhající socializaci elit, proces sociálního učení a změny v oblasti tvorby rozhodnutí v rámci SZBP. Definice a vnímání identity a zájmů státu formulovaných v rámci zahraniční politiky mohou dojít změn (ve prospěch evropské identity) v důsledku užití jiného systému sociální komunikace (pozitivní a kooperativní interakce). AGGESTAM, Lisbeth: *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*. Arena working paper. WP 99/8. Dostupné na: http://www.arena.uio.no/publications/wp99_8.htm (citováno 14.3. 2010)

⁵² SMITH, M. L.: c.d., s. 613-615.

⁵³ Princip nabízení benefitů ze strany EU za splnění přístupových podmínek v kandidátské zemi (jakožto mechanismus) byl de facto formalizován skrze přijetí Kodaňských kritérií a je rovněž přímo specifikován a obsažen v dokumentech – např. v *Pravidelných Zprávách (Regular Reports)*, *Zprávách o pokroku (Progress Reports)*, v *Partnerství pro vstup (Accession Partnership)*, ve *Strategických dokumentech (Strategy papers)*, ve *Vyjednávacím rámci (Negotiating Framework)* týkajících se přístupu kandidátské země.

hierarchický. Princip podmíněnosti (ač neuplatnitelný na stávající členy) tak může být vůči kandidátské zemi užit i v této oblasti.⁵⁴

Ve způsobu, jakým EU ovlivňuje zahraniční politiku členů i kandidátských zemí však přesto vidíme dva společné rysy: jednak je to jistá dobrovolnost celého procesu (*evropeizace* kandidáta fungující skrze mechanismus socializace či podmíněnosti je dobrovolná v tom smyslu, že země se svobodně rozhodla usilovat o členství a přijmout tedy unijní podmínky a normy). Druhým společným rysem je obtížnost jasného vymezení a určení do jaké míry byly změny způsobeny vlivem EU a do jaké míry byly způsobeny vývojem na domácím poli či jinými mezinárodními faktory (např. procesem globalizace).

⁵⁴ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 16.

2. Evropeizace turecké zahraniční politiky

„Zahraniční politika je primárně mechanismus národního státu jak se adaptovat na změnu v jeho prostředí. Tak vlády za účelem zachování sebe sama, sledujíc prosazování svých cílů, musí vyvažovat mezinárodní tlaky a domácí požadavky“.⁵⁵ Tato definice zcela vyhovuje potřebě zdůraznit interaktivnost v procesu formulace zahraniční politiky jakéhokoliv státu, protože právě dynamičnost a provázanost mezi vývojem na mezinárodním poli s domácí sférou (a vývojem v ní) se zdá být při posuzování vlivu *evropeizace* na zahraniční politiku vysoce relevantní.

Obecně však lze říci, že zahraniční politiku každého státu formují dva druhy proměnných: jednak jsou to *strukturální* proměnné⁵⁶, které můžeme charakterizovat jako poměrně statické, které dlouhodobě a stabilně reflektují historické, kulturní a geografické faktory dané země a rovněž determinují dlouhodobé cíle a směřování, včetně ideologie vládnoucí elity. Aktuální mezinárodně-politickou situací nejsou příliš měněny. Naproti tomu „*konjunkturální*“ proměnné jsou dynamické, odráží vývoj na mezinárodním i domácím poli.⁵⁷

Jak jsme si vytyčili v úvodu práce, naším cílem je postihnout možný vliv *evropeizace* na změny v turecké zahraniční politice (přičemž prioritou bude se soustředit na problematiku Kypru a vztahů k Řecku) od konce devadesátých let (především ale od roku 1999) do současnosti. Toto období však není konzistentní – můžeme spíše rozlišit dvě fáze, přičemž rozhodující okolností zde je přiznání kandidátského statusu Turecku na helsinském summitu v roce 1999. Do tohoto roku probíhala *evropeizace* především v rámci mechanismu socializace, sledujícího „logiku vhodnosti“. Typické bylo, že proces byl veden elitami (ve vertikálním, ne-hierarchickém směru) jakožto dobrovolná orientace směrem k EU, s cílem potvrdit Turecku jeho „evropskou“ identitu.⁵⁸ Od helsinského summitu však proces *evropeizace* doznává zásadních změn: začíná být jasně hierarchický, vedený ve

⁵⁵ ROSATI, Jarel A. – SAMPSON III, Martin W. – HAGAN, Joe D.: *Charter 1: The Study of Change in Foreign Policy*. In: ROSATI, Jarel A. – HAGAN, Joe D. - SAMPSON III, Martin W. (Eds.): *Foreign Policy Resctructuring: How Governments Respond to Global Change*. Columbia, University of South Carolina Press 1994, s. 8.

⁵⁶ Zde je vhodné upozornit na výbornou studii zaměřenou na kulturní a historický kontext vývoje turecké zahraniční politiky a vlivu armády na ni: KARAOSMANOĞLU, Ali L.: *The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey*. *Journal of International Affairs*, 54, 2000, č.1, s. 199-216.

⁵⁷ AYDIN, Mustafa: *The Determinants of Turkish Foreign Policy, and Turkey's European vocation*. *The Review of International Affairs*, 3, 2003, č. 2, s. 307-308.

⁵⁸ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 26.

směru „shora dolů“ (top-down) odkazující na princip „přijímání“ (v důsledku užití strategie podmíněnosti) a jasnou asymetričnost vztahu mezi EU a Tureckem jakožto kandidátským státem.

Pokud se tedy snažíme vysvětlit a analyzovat, zda a jak *evropeizace* ovlivnila tureckou zahraniční politiku především vůči kyperské problematice a ve vztahu k Řecku (ve smyslu procesu, stylu i výstupů), nestačí nám se soustředit pouze na adaptační tlak (který vychází z nesouladu mezi unijními a tureckými normami, politikami a institucemi a je vyjádřen skrze uplatnění strategie podmíněnosti) a výslednou změnu. Nezbytné je se také zaměřit na zprostředkující faktory unijního vlivu, které si můžeme rozdělit na vnitřní (tedy na aktéry domácí scény, kteří následně mohou provést změny či na ně alespoň mají vliv) a na vnější faktory (zde je relevantní se zaměřit na důvěryhodnost strategie podmíněnosti). Vycházíme totiž z faktu, že strategie podmíněnosti (tedy užití podmíněných pobídek ze strany EU jako odměn za přijetí Unii definovaných pravidel s cílem ovlivnit kandidátskou zemi) a její úspěšnost – a tedy i možnost a ochota kandidátského státu implementovat požadované změny – silně závisí na jasnosti a důvěryhodnosti této strategie. Pro správné postihnutí všech výše naznačených oblastí (tedy adaptačního tlaku a způsobu iniciace změny, role domácích aktérů a jejich vzájemných interakcí a možnosti výsledné změny), jimž musíme věnovat pozornost, se nám jako nejvhodnější jeví právě již vysvětlený třístupňový rámec analýzy navržený Tanjou Börzel a Thomasem Risseem. Sledovat pak budeme směr racionálního institucionalismu, což nám umožní se zaměřit na aktéry fungující jako „veto-points“ (v případě Turecka budeme v této souvislosti analyzovat pozici armády) i na „formální instituce“ (proevropsky zaměřené aktéry, zde je nutné zaměřit se detailně na roli Strany spravedlnosti a rozvoje⁵⁹, dále SSR), které změnu usnadňují.

2.1 Koncept podmíněnosti jako hlavní nástroj EU pro prosazování změny

V případě Turecka na základě *Vyjednávacího rámce* (který byl přijat na summitu v Lucemburku v říjnu 2005 a který definuje podmínky nutné pro vstup) identifikujeme tři způsoby, jak EU skrze princip podmíněnosti může ovlivňovat

⁵⁹ Justice and Development party - Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP).

dimenzi turecké zahraniční politiky: 1.) podmíněnost skrze *acquis* SZBP (Turecko musí přijmout a implementovat celé dosavadní *acquis*, včetně „*Společných akcí, Společných postojů, Deklarací, Závěrů* a dalších dokumentů v rámci SZBP“).⁶⁰ 2.) Podmíněnost skrze politická kritéria (politická kritéria a jejich úspěšné plnění je základním předpokladem pro to, aby země vůbec mohla být prohlášena za kandidáta na vstup do EU. Pokud je jakákoliv jiná podmínka nutná pro vstup definována jako politické kritérium a není úspěšně naplněna, může toto vést k pozastavení přístupových rozhovorů). 3.) EU de facto přímo požaduje změnu směru zahraniční politiky skrze požadavek na mírové řešení sousedských sporů.⁶¹ V případě Turecka a jeho dlouhodobých sporů s Řeckem a s Kyperskou republikou tak tato podmínka v podstatě nabývá charakteru politického kritéria.

2.1.1 Podmíněnost skrze politická kritéria

Politická kritéria obsažená v širším rámci Kodaňských kritérií (a jejichž splnění je absolutně nezbytné pokud země usiluje o vstup do EU) obsahují primárně požadavek na stabilní instituce garantující demokracii, právní stát, ochranu menšin a lidských práv.⁶² Nutnost naplnění politických kritérií ve svém výsledku způsobila větší „civilizaci“ a demokratizaci turecké zahraniční politiky, a to ve dvou smyslech: jednak je to mnohem větší otevřenost, s jakou se o tvorbě zahraniční politiky diskutuje. Své priority pro oblast bezpečnosti a zahraniční politiky tak již nevyjadřují výlučně zástupci státní či vládnoucí elity, ale částečně i občanská společnost a veřejné mínění, které jsou nyní schopny do určité míry vykonávat jistý vliv.⁶³

⁶⁰ *Negotiating Framework*. Luxembourg 2005, s.4. *Vyjednávací rámeček* ustanovuje principy (které jsou spíše obecnějšího rázu, např. určuje reformy, jež bude muset daná kandidátská země provést) pro přístupová jednání (která již mají velmi konkrétní podobu). Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf (citováno 16.3. 2010)

⁶¹ AYDIN, M. – ACIKMESE, S.: c.d., s. 268.

⁶² Tato kritéria jsou obsažena již ve *Smlouvě o Evropské Unii*: stát musí splnit podmínky dané čl. 49 a principy dané čl. 6 (odstavec 1). Tato kritéria byla následně formalizována jakožto vstupní kritéria na zasedání Evropské rady v Kodani v roce 1993. Text *Smlouvy o EU* dostupný na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:CS:PDF> (citováno 14.3.2010)

⁶³ TERZI, Özlem: *What to expect from europeanised turkish foreign policy?* Research paper for project „Turkish Foreign Policy in the Pre-accession Process to the European Union“, s. 12-14. Dostupné na: <http://www.ikv.org.tr/images/upload/file/ozlemterzi-teblig.pdf> (citováno 14.3. 2010)

Druhým smyslem výše zmíněné „civilizace“ turecké zahraniční politiky pak rozumíme výrazné omezení „duality“ při tvorbě turecké zahraniční politiky. Dualitou zde míníme právě způsob formulace zahraniční politiky v takové podobě, v jaké fungoval od vzniku Turecké republiky až do ústavních reforem v roce 2003. Na tento jev upozorňuje ve své studii Philip Robins,⁶⁴ když definuje proces tvorby turecké zahraniční politiky jako výsledek střetu dvou druhů aktérů: státních a vládnoucích elit. Státními elitami se zde rozumí především armáda (kariérní vojáci na vysokých postech), civilní byrokracie a vedoucí diplomaté ministerstva zahraničních věcí. Vládnoucími elitami pak volená politická elita. Po většinu doby existence Turecké republiky to byla právě státní elita, která dominovala formulaci zahraniční a bezpečnostní politiky, jejích cílů a priorit. Toto bylo dáno především vynucovací silou armády, která je (dodnes) chápána jakožto hlavní ochránce dominantní ideologie Kemalismu.⁶⁵

Od tohoto se odvíjí i její legitimita, která byla nejen ústavně legalizována, ale i institucionalizována (formou neformálních a neoficiálních vazeb mezi státními, vládními, a ekonomickými elitami, v jejichž rámci může armáda uplatňovat svůj vliv). Legalizace vlivu spočívá v existenci Národní bezpečnostní rady⁶⁶ (NBR). Vznik NBR byl dán již Ústavou z roku 1961. Původně to byl poradní orgán (s převahou civilních, ne-armádních členů), skrze nějž měla armáda vyjadřovat svůj názor na otázky vnitřních a vnějších hrozeb pro národní bezpečnost. V roce 1973 však byla její role posílena o možnost prezentovat „doporučení“. Nová Ústava z roku 1982 upravuje pozici a statut NBR: ta se z poradního orgánu mění na významnou instituci s převahou armádních činitelů, jejímž doporučením má být dáno „prioritní zvážení“ Radou ministrů.⁶⁷ Dle článku 118. Ústavy Turecké republiky z roku 1982 tak NBR prezentuje své názory na otázky a prostředky, jejichž užití je zásadní pro „zachování

⁶⁴ ROBINS, Philip: *The 2005 BRISMES Lecture: A Double Gravity State: Turkish Foreign Policy reconsidered*. British Journal of Middle Eastern Studies, 33, 2006, č. 2, s. 207-208.

⁶⁵ Ideologie Kemalismu je tvořena šesti hlavními principy: je to republikanismus, nacionalismus, sekularismus, populismus, etatismus a revolucionismus. Turecká armáda si vytyčila dvě základní role, které v rámci turecké politiky (a potažmo celé společnosti) plní a které jsou vzájemně propojené: jednak na sebe nahlíží jako na jakéhosi nezávislého arbitra, který stojí mimo politiku, ale v případě potřeby intervenuje za účelem ochrany státu. Dále sebe samu považuje za ochránce prodemokratického a prozápadního směřování vývoje Turecka. S tím souvisí i ochrana základních principů fungování státu – především ve smyslu ochrany sekulárního a demokratického zřízení. AYBET, Gülnur: *Turkey and the EU After First Year of Negotiations: Reconciling Internal and External Policy Challenges*. Security Dialogue, 37, 2006, č. 4, s. 542-543.

⁶⁶ Milli Güvenlik Kurulu – MGK.

⁶⁷ MICHAUD-EMIN, Linda: *The Restructuring of the Military High Command in the Seventh Harmonization Package and its Ramifications for Civil-Military Relations in Turkey*. Turkish studies, 8, 2007, č.1, s. 27-30.

existence a nezávislosti státu, integrity a nedělitelnosti země a míru a bezpečnosti společnosti“.⁶⁸ Je tak zřejmé, že tento relativně velmi obecně formulovaný článek se stal základem pro budoucí vliv NBR: skrze již zmíněná „doporučení“ (jimž má být dáno „prioritní zvážení“) tak NBR (a armádní převaha členů v ní) definovala hrozby, jimž země čelí, a také zásadně ovlivňovala formulaci národní, zahraniční i bezpečnostní politiky. Stala se tak prominentním aktérem v procesu tvorby zahraniční politiky. Primárním požadavkem EU v této oblasti tedy bylo změnit a nově definovat vojensko-civilní vztahy v oblasti tvorby zahraniční politiky tak, aby byly alespoň formálně shodné s většinovou praxí v EU.⁶⁹

Došlo tak ke změnám ve složení NBR (civilní členové mají opět převahu nad členy zastupujícími armádu), ke změně na pozici generálního sekretáře NBR a obecně je funkce NBR designována více ve shodě s jejím původním statutem – tedy jako poradní orgán (či jako platforma, která sice umožní armádě vyjádřit své názory, ne však spoluvytvářet zahraniční politiku). První změna Ústavy, která upravuje složení NBR, byla schválena již v roce 2001. Dále v rámci devíti „harmonizačních balíčků“ (jimiž byla měněna Ústava tak, aby zákony odpovídaly standardům EU), které byly přijaty mezi únorem 2002 a červnem 2004, byl v srpnu 2003 opět pozměněn statut NBR (tentokrát ve smyslu jejích funkcí, struktury, pravidel odpovědnosti a transparentnosti a obsazení pozice Generálního sekretáře – přičemž tuto pozici mohl nově zastávat i civilista, a v četnosti setkávání).⁷⁰

V zemi s přetrvávající tradicí zasahování armády do politické oblasti (jakou Turecko je) je nepravděpodobné, že by se tyto reformy měnící proces tvorby zahraniční politiky podařilo prosadit, pokud by nebyla v sázce právě otázka vstupu do EU. Je však nutné podotknout, že armáda stále (i přes zmíněné reformy, které však upravily a omezily pouze její legální status) požívá vysokého politického vlivu: „Ozbrojené síly pokračují ve výkonu nepřiměřeného politického vlivu skrze formální a neformální mechanismy. Vyšší armádní představitelé při mnoha příležitostech

⁶⁸ *The Constitution of The Republic of Turkey* (1982), čl. 118. Dostupné na:

<http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-1995-3.pdf> (citováno 23.11.2010)

⁶⁹ Zda skrze zmíněné změny opravdu došlo k omezení vlivu turecké armády je dosti diskutovanou otázkou: např. zde již zmiňovaná Linda Michaud-Emin argumentuje, že tyto změny pozice a vliv armády neohrozí: ta totiž působí spíše skrze neformální cesty a ekonomické vazby než v rámci nově definovaného legální statusu Národní bezpečnostní rady (v jehož rámci však nikdy neměla žádnou legislativní pravomoc). Dalším faktorem pro zachování velmi silného vlivu armády je i její vysoký kredit v rámci společnosti. Armáda se obecně těší mnohem větší důvěře než politický systém.

MICHAUD-EMIN, L.: c.d., s. 34-35.

⁷⁰ ÖZBUDUN, E.: c.d., s. 180, 193-194.

vyjadřují své názory na témata domácí i zahraniční politiky, která jsou mimo jejich působnost, jako na otázku Kypru, národnostní problémy...sekularismus, politické strany a jiné nearmádní záležitosti“.⁷¹

2.1.2 Podmíněnost skrze de facto politická kritéria

Tato problematika se vztahuje primárně na problém řecko-tureckých a turecko-kyperských vztahů. Nutnost vyřešení těchto sporů jakožto jedna z podmínek za jakých lze zahájit přístupová jednání a z dlouhodobé perspektivy usilovat o členství v EU je výrazným důkazem užití principu podmíněnosti Evropskou Unií a příkladem, jak jeho užití ovlivnilo formulaci a směr turecké zahraniční politiky nejen ve smyslu jejích výstupů, ale rovněž ve smyslu stylu zahraniční politiky, v jakém je prováděna. Přijmout dobrou sousedskou politiku a vyřešit případné problémy (ať už se členy či nečleny EU) se tak pro Turecko stalo zásadním tématem: pokud by tyto dlouhotrvající rozpory nebyly vyřešeny (či alespoň konstruktivně řešeny) a Turecko neustále trvalo na zachování svého status-quo, vyhlídky na budoucí členství by se podstatně snížily. Hlavními problémy byly především dlouhodobé rozpory s Řeckem a Kyperskou republikou.

Jak již bylo řečeno, jedním z principů (na nichž je EU založena a který se považuje za základní pravidlo) pro zahájení přístupových rozhovorů je pravidlo mírového vyřešení hraničních problémů se sousedním státem či státy (pokud tyto existují). Žádné rozepře na tomto základě nemají být „importovány“ do EU. V tomto smyslu jsou formulovány závěry helsinského zasedání Evropské Rady z roku 1999 týkající se rozšíření Unie, především pak článek čtyři: dle něj kandidátské státy „musí sdílet hodnoty a cíle Evropské Unie tak jak jsou dány Smlouvami. V tomto ohledu Evropská Rada zdůrazňuje princip mírového řešení jakýchkoliv sporů...a urguje kandidátské státy, aby vyvinuly veškerou snahu vyřešit probíhající hraniční spory a

⁷¹ Turkey 2009 Progress Report, s. 11. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

jiné s tímto provázané rozepře“.⁷² Článek čtyři dále požaduje vyřešení sporů mírovou diplomatickou cestou nebo – pokud se diplomatickou cestou rozepři nepodaří úspěšně vyřešit – předat tento spor k Mezinárodnímu soudnímu dvoru nejpozději do konce roku 2004.⁷³

Tím, že EU definovala (ne však explicitně) mírové řešení sporů jako jednu ze základních hodnot Společenství, učinila z tohoto kritéria de facto politické kritérium. Výše zmíněný článek je však nutné vidět v širších souvislostech: můžeme ho totiž považovat za příklad „uploadování“ domácího zájmu státu (v tomto případě Řecka) na unijní úroveň. V případě řecko-tureckého sporu se jedná o tzv. „egejskou krizi“, jejíž počátek spadá do sedmdesátých let a která se týká několika kontroverzních témat: jednak je to existence (či absence) „šedých zón“ v Egejském moři, dále problém výkonu suverenity nad několika ostrovy v Egejském moři (a jejich demilitarizace), otázka možného rozšiřování řeckých teritoriálních vod a jako poslední část problému – porušování vzdušného prostoru a nepovolené námořní operace.⁷⁴

Turecko tak ještě v roce 1999 přistupuje k politice sblížení s Řeckem, na což Řecko reagovalo kladně. Vzájemné zlepšení vztahů provázelo podepsání celé řady bilaterálních smluv s nekonfliktním obsahem.⁷⁵ Pokud tak srovnáme vzájemné vztahy těchto dvou zemí před a po roce 1999, docházíme k závěru, že obě země opustily tradiční velmi konfrontační politický styl uplatňovaný v průběhu devadesátých let.⁷⁶ Turecko tak začalo prosazovat své zájmy v souladu s normami a hodnotami členů EU a konfrontační styl byl pro svou omezenou účinnost při prosazování tureckých cílů opuštěn.⁷⁷ Demokratizační reformy prováděné v rámci přístupových jednání (zde je opět vhodné zdůraznit změny ve složení a omezení vlivu NBR na formulaci zahraniční politiky: současná dominance politických elit při její tvorbě umožňuje

⁷² *Presidency Conclusions. Helsinki European Council 10 and 11 December 1999*, čl. 4. Dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm (citováno 20.3. 2010)

⁷³ Tamtéž, čl. 4.

⁷⁴ HAKKI, Murat Metin: *Turkey and the EU: Past Challenges and Important Issues Lying Ahead*. *Turkish Studies*, 7, 2006, č.3, s. 459, 462-463.

⁷⁵ LUIF, Paul - GÜNDOĞAR, Sabiha Senyücel – AK, Ceren Zeynep: *How Common Is the Common Foreign and Security Policy of the European Union? Where Does Turkey Fit In?*. Istanbul, TESEV 2009, s. 27.

⁷⁶ Např. v roce 1995 přijal Turecký parlament rozhodnutí, dle něhož rozšíření řeckých teritoriálních vod o 12 mil by pro Turecko znamenalo „casus belli“ (tedy právo vyhlásit válku). AYBET, G.: c.d., s. 535. Dalším krizovým okamžikem byl vývoj z let 1997-1998, kdy po oznámení kyperské vlády o rozmístění ruských raket na ostrově Turecko pohrozilo možností užití síly proti Řecku a Kypru. HAKKI, M.M.: c.d., s. 455.

⁷⁷ AYBET, G.: c.d., s.534.

mnohem větší vstřícnost při řešení problémů) tak změnily i turecké bezpečnostní priority a umožnily flexibilnější nazírání na ně: nyní Řecko – tradiční rival Turecka v regionu – figuruje jako jedna ze zemí, které vstup Turecka do EU podporují. Pozitivní vývoj došel také oficiálního rázu: v dokumentu *Národní bezpečnostní politika (National Security Policy Document)* schváleném tureckou vládou v roce 2005 již Řecko nefiguruje jako jedna z existenciálních hrozeb.⁷⁸ Omezení vlivu NBR a potažmo armády na formulaci zahraniční politiky je taktéž patrný právě z revize dokumentu v roce 2005: ten je v porovnání s předchozími verzemi mnohem stručnější, přičemž neobsahuje tzv. „akční plány“ (strategie jednání s určitými zeměmi) a obecně mnohem více akcentuje novou strategii SSR „nulových problémů se sousedskými zeměmi“.⁷⁹

EU měla v tomto sporu velký potenciál iniciovat dosažení konstruktivního řešení. Nicméně až do roku 1999 se jí nedařilo pozitivně směřovat a ovlivňovat řecko-turecká jednání: i přes blízkou asociaci obou zemí k EU zůstaly vztahy konfliktní a EU byla často zneužita jako fórum pro vyjadřování vzájemné rivality. Od poloviny devadesátých let však dochází k částečnému sblížení na základě principů a procedur jednání uplatňovaných na unijní úrovni. Závěry zasedání Evropské Rady v Helsinkách navíc propojily otázku řešení hraničních sporů s pokrokem v tureckých přístupových jednáních – EU tak jednoznačně mohla začít ovlivňovat způsob, jak Turecko přistupovalo k jednáním právě skrz mechanismus podmíněnosti: za vstřícnost nabízela perspektivu členství. Tuto strategii však v případě Řecka (jakožto členské země) užít nemohla.⁸⁰

⁷⁸ Jako primární hrozby jsou v dokumentu (který je revidován každých pět let) zmiňovány především následující problémy: nestabilita v Iráku (ta je chápána jako přímá bezpečnostní hrozba pro Turecko, dochází tu tak k propojení interních – tedy kurdského nacionalismu – s externími otázkami – tedy problémem možného rozpadu Iráku či minimálně odtržení severní, převážně kurdské části), otázka iránského jaderného zbrojení a nestabilita na Blízkém Východě. OĞUZLU, Tarik: *Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?*. Turkish Studies, 9, 2008, č. 1, s. 15.

⁷⁹ ÖZCAN, Gencer: *The Changing Role of Turkey's Military in Foreign Policy Making*. UNISCI Discussion Paper No. 23, 2010, s. 30. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=117255> (citováno 23.11.2010)

Pro více informací na téma nové strategie zahraniční politiky přijaté SSR např. MURINSON, Alexander: *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*. Middle Eastern Studies, 42, 2006, č. 6, s. 945-964.

⁸⁰ RUMELILI, Bahar: *The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict*. Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies, 2004, č. 6, s. 5. Dostupné na: <http://www.polsis.bham.ac.uk/documents/research/euborderconf/wp06-eu-impact-on-the-greek-turkish-conflict.pdf> (citováno 21.3. 2010)

Mimo již zmíněný princip podmíněnosti (fungující na základě logiky odměn či sankcí) se EU při snaze o urovnání řecko-tureckých vztahů (tedy při snaze o změnu jednak stylu a taktéž výstupů zahraničních politik obou států) rovněž soustředila na podporu širšího zapojení občanské společnosti při řešení konfliktu a na podporu prosazování alternativní politiky na úrovni politických elit. Pokud se zaměříme na podporu alternativních politik a přístupů k řešení konfliktu (tedy konstruktivněji zaměřených politik) na turecké politické scéně, musíme konstatovat, že unijní snaha nepřinesla nějaký pozitivní efekt. Paradoxně minimálně v devadesátých EU spíše napomohla tyto alternativní politiky (ve smyslu výstupů) delegitimizovat na základě vnímání Unie jakožto ovládané a využívané Řeckem pro prosazování své revizionistické teritoriální politiky.⁸¹

Otázka většího zapojení tureckého veřejného mínění a občanské společnosti je komplikována tradičním přístupem Turecké republiky: na občanskou společnost stát nazírá (především po přijetí Ústavy z roku 1982) jako na zdroj nejednotnosti, a proto musí být kontrolována a ve své činnosti omezována. Přesto však od druhé poloviny devadesátých let obecně zaznamenáváme nárůst turecko-řeckých nevládních organizací, jakož i pozitivní změny ve veřejném mínění směrem ke smířlivější politice. Podpora občanské společnosti se ze strany EU odehrávala spíše nepřímo – podporou demokratizačních reforem v zemi.⁸² Přímou podporou pro nevládní organizace bylo přijetí *Komuniké o dialogu občanské společnosti Evropské Unie a kandidátských států* EK v roce 2005, které vytvořilo obecný rámec pro vytvoření a posílení vazeb mezi občanskou společností v zemích EU a v kandidátských zemích.⁸³

Užití principu podmíněnosti je ještě viditelnější v případě turecko-kyperských rozporů. Kyperská otázka tradičně patřila mezi oblasti, kde Turecko přísně dodržovalo zachování status-quo: armádní elity vždy chápaly Kypr a zachování

⁸¹ RUMELILI, B.: *The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict*, s. 13.

⁸² Vliv Unie (ačkoliv je vykonáván nepřímo a je zaměřený na dlouhodobou perspektivu) je v tomto ohledu velmi významný: v rámci podpory demokratizačních změn dochází např. ke zlepšení pozice menšin, které mohou snáze formulovat a prosazovat své zájmy či v pokroku v otázce svobody slova. EU tak pomáhá vytvářet prostředí otevřené alternativním názorům. RUMELILI, Bahar: *The European Union and Cultural Change in Greek-Turkish Relations*. Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies, 2005, č. 17, s. 27. Dostupné na: <http://www.polsis.bham.ac.uk/documents/research/euborderconf/wp17-eu-and-cultural-change-in-greek-turkish-relations.pdf> (citováno 21.3. 2010)

⁸³ *Communication on the civil-society dialogue between EU and Candidate countries*. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/civil_society_conference/civil-society-dialogue-between-the-eu-and-candidate-countries_2005-06-29_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

tureckého vlivu jako otázku národní hrdosti a ostrov byl chápán jako integrální součást národní bezpečnosti a obrany. Toto bylo jednak dáno historicky (Kypr byl součástí Osmanské říše) a samozřejmě také existencí turecké komunity na ostrově (význam tedy hrál princip solidarity a ochrany zájmů Turků v zahraničí). Kypr má taktéž jednoznačný vojensko-strategický význam.⁸⁴

Přiznání statutu primární oblasti národního bezpečnostního zájmu tak výrazně omezilo možnost a schopnost politických elit jakkoliv zasahovat do (byrokratickými elitami) vytyčené politiky. Vlády tudíž byly v průběhu let v podstatě předurčeny k dodržování dané politické linie, čímž prakticky došlo k depolitizaci tohoto problému. Neustálým zdůrazňováním Kypru jakožto bezprostřední hrozby pro Turecko dosáhly byrokratické elity jednak neexistence jakékoliv veřejné debaty ve společnosti, ale také si zajistily a upevnily svou prominentní pozici jediné způsobilé síly ve státě, schopné se touto otázkou kompetentně zabývat.⁸⁵

Od roku 1974⁸⁶ se obě komunity několikrát neúspěšně pokoušely (pod patronátem OSN) problém vyřešit. Základní rozepří zůstalo odlišné nazírání na budoucnost ostrova a jeho uspořádání: zatímco Turecko prosazovalo volnou konfederaci, Řecko požadovala federaci se silnou centrální vládou. Se vstupem Řecka do ES v roce 1981 bylo evidentní, že problém je zásadní překážkou možného budoucího vstupu do ES/EU.⁸⁷ Situace se pro tureckou diplomacii ještě více zkomplikovala podáním žádosti řecké části Kypru na vstup do EU v roce 1993 (první žádost byla však podána již v roce 1990), přičemž Komise reagovala v pozitivním smyslu: Kypr (myšleno celý ostrov) se může stát členem.⁸⁸ Silným motivem EU pro toto rozhodnutí bylo, že pokud nabídne Kypru perspektivu vstupu, mohlo by dojít ke snazšímu vyřešení problému. Podmíněnost zahájení přístupových rozhovorů spojená s vyřešením sporu však doznala změn na summitu v Lucemburku v roce 1997, kdy byl Kypru potvrzen statut kandidátské země (bez toho, že by dořešení problému i

⁸⁴ KALIBER, Alper: *Securing the Ground Through Securitized Foreign Policy: The Cyprus Case*. Security Dialogue, 36, 2005, č.3, s. 324-327.

⁸⁵ Tamtéž, s. 320.

⁸⁶ V tomto roce turecké jednotky začaly okupovat severní část ostrova, odvolávají se na právo na sebeurčení pro kyperské Turky a jako první vytvořili autonomní vládu, v roce 1983 pak vyhlásili nezávislou Severokyperskou tureckou republiku (dále SKTR). ERYILMAZ, B.: c.d., s. 30.

⁸⁷ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 31.

⁸⁸ *Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership – Extracts*. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/op_06_93_en.htm (citováno 20.3. 2010)

nadále bylo předpokladem pro zahájení přístupových rozhovorů).⁸⁹ Turecko bylo navíc ze seznamu zemí aspirujících na kandidaturu na vstup do EU vyloučeno. Výsledkem byla nejen velmi tvrdá reakce Turecka, ale také přerušení jednání mezi kyperskými Řeky a Turky o možné dohodě a podepsání smlouvy o „částečné integraci“ mezi Tureckem a SKTR.⁹⁰

Nicméně helsinský summit v roce 1999 potvrdil Turecku statut kandidátské země. EU tak od tohoto okamžiku mohla mnohem více prosazovat urovnání konfliktu, a to právě způsobem užití podmíněnosti: vyřešení sporů bylo dáno jako podmínka pro vstup (viz. výše zmíněný čl. 4 závěrů zasedání Evropské Rady v Helsinkách z roku 1999) Turecka do EU. Unie tak fakticky mohla začít mnohem více ovlivňovat způsob a časové harmonogramy, které byly pro řešení konfliktu stanoveny v mnoha dokumentech (*Partnerství pro vstup, Pravidelné zprávy, Zprávy o pokroku, Vyjednávací rámec*) týkajících se nastavení a formulace přístupových podmínek. Například dokument *Partnerství pro vstup (Accession Partnership)* z roku 2003 vyzývá Turecko, aby v rámci politického dialogu „vyvinulo veškerou snahu vyřešit probíhající hraniční spor a další problémy s tímto spojené“, odkazujíc přitom na již zmiňovaný čl. 4 závěrů zasedání Evropské Rady v Helsinkách a na principy mírového řešení sporů ve shodě s Chartou OSN.⁹¹

Pokud se zaměříme na reálné výsledky v otázce řešení kyperského problému na bázi turecko-unijní, nelze hovořit o nějakém zásadním pokroku. EU v této době trvala na provázání přístupových jednání s otázkou zlepšení turecko-kyperských (řeckých) vztahů, Turecko tuto unijní strategii odmítá. Změna nastává až s nástupem nové turecké vlády v prosinci 2002 (volby proběhly v listopadu roku 2002, jednoznačným vítězem se stala SSR), kdy na kodaňském summitu – který se konal

⁸⁹ EU však takto fakticky snížila šance na jakákoliv jednání, protože tímto krokem omezila svou schopnost (a kapacitu) urgovat kyperské Řeky k hledání přijatelné dohody pro obě strany. Tyto „dvoji standardy“ navíc vyvolaly velmi negativní atmosféru, především na turecké straně. ÇELENK, Ayşe Aslihan: *The Restructuring of Turkey's Policy towards Cyprus: The Justice and Development Party's Struggle for Power*. Turkish Studies, 8, 2007, č. 3, s. 354.

⁹⁰ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 31-32.

⁹¹ *Accession Partnership with Turkey 2003*, s.4,11. Dostupné na:

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/989/KatlmOrtaklBlglri2003eng.pdf (citováno 20.3. 2010)

V roce 2006 tento dokument prodělal pouze menší změnu: EU sice stále požaduje, aby spory byly řešeny mírovou cestou, nicméně již neodkazuje na čl. 4 závěrečné zprávy helsinského summitu (který určuje, že spory, které nebudou do konce roku 2004 úspěšně dořešeny musí být postoupeny Mezinárodnímu soudnímu dvoru – a to do konce uvedeného roku), ale pouze požaduje postoupení sporů MSD bez uvedení časového harmonogramu. *COUNCIL DECISION of 23 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Turkey*. Official Journal of the European Union, L 22/34, s. 6. Dostupné na: http://digm.meb.gov.tr/belge/AB_KatOrtBelgesi_en2006.pdf (citováno 20.3. 2010)

téhož měsíce – Turecko poprvé uznává provázanost řešení kyperského problému a tureckého procesu přistoupení k Unii.⁹²

Turecko tak tímto krokem opouští politiku snahy o konsolidaci status-quo, která je nahrazena aktivnějším přístupem a snahou o nalezení politického řešení. To se projevilo v podpoře pro Annanův plán,⁹³ který měl řešit budoucí statut ostrova. Parlamentní volby v roce 2003 v SKTR vyzněly ve prospěch stran podporujících nabízené řešení pod patronací OSN. EU také vyvíjela patřičný nátlak na Turecko s tím, že vyřešením problému do května 2004 se zvýší pravděpodobnost konečného stanovení data začátku přístupových rozhovorů.⁹⁴ Zásadní význam mělo komuniké vydané po zasedání NBR v dubnu 2004, ve kterém vojenské elity uznávají jasnou nadřazenost civilních složek při formulaci politiky vůči řešení kyperského problému. Armáda tak přiznala vládě politickou odpovědnost a autoritu nad problémem Kypru a deklarovala, že do procesu jednání nebude zasahovat (resp. nebude se o problému explicitně vyjadřovat).⁹⁵ Referendum (jehož konání SSR podporovala) o přijetí plánu se uskutečnilo 24. dubna 2004 odděleně v řecké i turecké části ostrova: 64,9 % kyperských Turků hlasovalo ve prospěch plánu (a tedy de facto znovusjednocení ostrova), naproti tomu 75,8 % kyperských Řeků hlasovalo proti přijetí plánu.⁹⁶

Ačkoliv otázka Kypru stále působí Turecku v procesu přistoupení poměrně zásadní problémy,⁹⁷ můžeme říci, že styl, jakým je turecká zahraniční politika v otázce kyperského problému vedena, se dozajista změnil. Silně konfrontační přístup trvající na zachování status-quo byl nahrazen preferencí dialogu, spolupráce

⁹² ERYILMAZ, B.: c.d., s. 33.

⁹³ Plán měl za cíl vstup celého (sjednoceného) ostrova do EU a vycházel z návrhu na konfederativní uspořádání, přičemž pravomoci centrální vlády by byly velmi omezené. Text Annanova plánu dostupný na: http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html (citováno 20.3. 2010)

⁹⁴ TERZI, Ó.: c.d., s. 17.

⁹⁵ NBR již v lednovém komuniké potvrdila svou podporu pro řešení sporu skrze jednání pod patronací OSN. Nicméně z pozdějšího výroku náčelníka generálního štábu Hilmiho Özköka je evidentní, že SSR dále nepokračovala v přístupu k řešení kyperského problému dle vyjednaných principů (vycházejících z jednání NBR), ale začala prosazovat svou vlastní vizi. (pro stanovisko generálního štábu např. *United Cyprus divides Turkey*. *Hürriyet Daily News*, 19.4. 2004, dostupné na: <http://www.hurriyetdailynews.com/h.php?news=united-cyprus-divides-turkey-2004-04-19> citováno dne 30.3. 2010)

⁹⁶ Výsledky referenda dostupné na: <http://www.euroskop.cz/551/sekce/kypr-v-evropske-unii/> (citováno 20.3. 2010)

⁹⁷ V roce 2005 Turecko přijalo *Dodatečný protokol (Additional Protocol)* který rozšířil rozsah Celní unie mezi EU a Tureckem na nové členské státy (po rozšíření EU v roce 2004). Turecko však odmítlo uvést do praxe ty části *Dodatečného Protokolu*, které by umožnily přístup lodí a letadel Kyperské republiky na území Turecka. Toto vedlo v prosinci 2006 k rozhodnutí Rady neotevírat osm z 35 přístupových kapitol, dokud ze strany Turecka nedojde k nápravě. *Turkey 2009 Progress Report*, s. 5. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

a multilateralismu. Pokud by Turecko obecně neprošlo procesem větší demokratizace (což následně umožnilo zapojení více aktérů do tvorby a formulace zahraniční politiky a omezení vlivu armády v tomto procesu) jakožto důsledku naplňování přístupových podmínek k EU, je otázkou, jak by k řešení kyperského problému nadále přistupovalo.⁹⁸ V tomto ohledu je však nezbytné reflektovat vývoj v domácí sféře, konkrétně pak možnost většího prosazení se vlády (tedy SSR) proti pozicím armády ohledně řešení kyperské otázky. Výše zmíněné tvrzení tak naznačuje, že došlo k redistribuci moci na domácí úrovni v důsledku odlišného posílení určitých politických či společenských aktérů tak, jak předpokládá logika racionálního institucionalismu: v důsledku adaptačního tlaku EU se změnila domácí struktura příležitostí, což následně umožnilo prosazení změny na domácím poli (tuto změnu zde představuje odlišné nazírání na řešení kyperského problému, upuštění od snahy o konsolidaci status-quo prosazované armádou a posílení SSR a jejího stylu řešení problému). Argumenty pro toto tvrzení budou detailněji rozpracovány v následující části práce.

2.1.3 Podmíněnost skrze přijetí *acquis* SZBP

Podmíněnost v této oblasti spočívá v provázání zahraniční politiky kandidátské země se zahraniční politikou EU. Turecko musí přijmout a implementovat celé dosavadní *acquis*, včetně *Společných akcí*, *Společných postojů*, *Deklarací* a dalších dokumentů v rámci SZBP. Z dosavadní analýzy nicméně vyplývá, že přizpůsobení se politickým kritériím (ať těm *de iure* či *de facto*) má na transformaci turecké zahraniční politiky mnohem větší vliv než přijetí *acquis* SZBP. Turecko totiž – až na některé problematické oblasti jako např. přístup k Arménii – již je v souladu se zahraniční politikou EU formulovanou v rámci SZBP a to na základě dobrovolnosti: Turecko na řadu problému sdílí podobná stanoviska z vlastních bezpečnostních zájmů, tudíž princip podmíněnosti zde nemusí být extenzivně využit.⁹⁹ Pozitivní propojení turecké

⁹⁸ AYDIN, M. – ACIKMESE, S.: c.d., s. 272.

⁹⁹ Např. v oblasti *Společných postojů* či *Deklarací* Turecko za sledované období přijalo 99 z celkového počtu 128 těchto dokumentů SZBP. *Turkey 2009 Progress Report*, s. 87. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

a unijní politiky v oblasti zahraničních vztahů je také evidentní ze *Zprávy o pokroku* z roku 2009.¹⁰⁰ Například na základě rozboru hlasování zemí EU a Turecka na Valném shromáždění OSN je evidentní, že od konce devadesátých se turecká zahraniční politika stabilně přibližuje pozicím členských států EU.¹⁰¹

2.2 Vnitřní zprostředkující faktory

2.2.1 Proevropské kruhy jakožto domácí „formální instituce“

Tyto proevropské kruhy (které bychom také mohli označit jako proreformní segmenty státu a společnosti) zahrnují jak středo-pravicové tak středo-levicové strany¹⁰², občanskou společnost (sociální, politické i ekonomické subjekty) a obecně většinu turecké veřejnosti.¹⁰³ Shodují se v názoru, že Turecko by nemělo zaujímat konfrontační a nekompromisní postoje v zahraniční politice a obzvláště ne v těch oblastech, které mají přímý vliv na turecko-unijní vztahy. Proto by mělo Turecko zvážit svůj postoj ohledně řešení otázky Kypru, nečinit z něj překážku v jednáních o vstupu do EU a snažit se najít řešení právě na unijní platformě, protože

¹⁰⁰ *Turkey 2009 Progress Report*, s. 86-87. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

¹⁰¹ Na základě hlasování vyplývá, že v 92 % případů je turecká zahraniční politika ve shodě s politikou členských států EU. LUIF, P. - GÜNDOĞAR, S.S. – AK, C.Z.: c.d., s. 40.

¹⁰² V tomto bodě je však namísto upozornit na jistá specifika turecké politické scény: klasické užití osy pravice – levice pro členění politického spektra zde totiž nemá stejný vypovídací charakter jako v evropském prostředí. Termín „pravice“ tak zde spíše odkazuje ke konzervativním, nacionalistickým a náboženským hodnotám (zároveň se však také věnují tématům jako sociální spravedlnost), přičemž právě středo-pravicové strany byly schopny vybudovat stabilnější voličskou základnu a jeví se tak více orientované na společnost. Naproti tomu pojem levice zde odkazuje na sekularizované, silně centralisticky zaměřené státní elity, jež selhaly při vytváření stabilní politické podpory. ÖNIS, Ziya: *Conservative Globalists versus Defensive Nationalists: Political Parties and Paradoxes of Europeanization in Turkey*. 2006, s. 4-5. Dostupné na: http://www.st-andrews.ac.uk/intrel/media/Onis_europeanization_turkey.pdf (citováno 30.3. 2010)

¹⁰³ Je však nutné podotknout, že podpora členství stabilně klesá. Dle průzkumu veřejného mínění publikovaného v prosinci 2009 už pouze 45 % turecké veřejnosti předpokládá, že členství v Unii by bylo pro zemi pozitivní. *Table of results. Standard Eurobarometer 72*. Dostupné na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf (citováno 28.3. 2010)

asymetričnost vztahu mezi EU a Tureckem je jasná, a země by proto měla dělat jisté ústupky za účelem zlepšení své „kvalifikovanosti“ pro vstup.¹⁰⁴

Do proevropského tábora lze z politických stran ještě částečně zařadit hlavní opoziční Republikánskou lidovou stranu.¹⁰⁵ Opozice vůči možnému členství v EU je pak tvořena zejména konzervativní nacionalistickou částí vojenského a byrokratického establishmentu, Stranou národního hnutí¹⁰⁶ a tureckou armádou (jejíž pozice a role však bude diskutována v následující podkapitole). Tyto elementy pak nejsou v opozici proti samotnému vstupu do EU, ale spíše oponují demokratizačním změnám, které přípravy na vstup doprovází.¹⁰⁷ Argumentují také jasnou asymetričností vztahu mezi EU a Tureckem (následně vyjádřenou zásadními požadavky EU na reformy v zemi) a na míru požadovaných změn, které považují za diskriminační. V otázce Kypru se staví za zachování status-quo, přičemž zdůrazňují strategický význam ostrova pro tureckou bezpečnost.¹⁰⁸

Nejdůležitější součástí proevropské (či proreformní) koalice je jednoznačně SSR, která z voleb uskutečněných v listopadu roku 2002 vyšla vítězně a získala parlamentní většinu. SSR je silně proevropsky zaměřená, což je dáno několika faktory: jednak je to ekonomický zájem¹⁰⁹ (Turecko jakožto stabilní demokratický stát aspirující na členství v EU je mnohem atraktivnější pro zahraniční investory). Dalším, v literatuře velmi diskutovaným bodem je že SSR silně proreformní a proevropskou orientací sleduje svůj vlastní zájem – a to legitimizaci sebe sama. Jedině díky silné orientaci na EU bude schopná provádět demokratizaci v zemi do té míry, až bude

¹⁰⁴ OĞUZLU, Tarik: *The Impact of 'Democratization in the Context of the EU Accession Process' on Turkish Foreign Policy*. *Mediterranean Politics*, 9, 2004, č. 1, s. 106.

¹⁰⁵ Republican People's Party – Cumhuriyet Halk Partisi (CHP).

Strana se oficiálně deklaruje jako proevropská (např. na webových stránkách své oficiální kanceláře v Bruselu má následující tvrzení: „CHP podporuje a prosazuje proces tureckého přistoupení k EU“), citováno dle: CHP EU Office Brussels, dostupné na: <http://brussels.chp.org.tr/> (citováno 31.3. 2010) Zároveň však oponuje demokratickým změnám Ústavy a rovněž odmítá styl přístupových jednání tak, jak jsou v současné době vedena. Ziya Öniş dokonce argumentuje, že se CHP ve svých postojích vůči EU výrazně přiblížila ultranacionalistické MHP, přičemž narůstající euroskeptické nálady ve společnosti se snaží využít k rozšíření svého elektorátu. ÖNIS, Z.:c.d.,s. 17-18.

¹⁰⁶ Nationalist Movement Party - Milliyetçi Hareket Partisi (MHP).

¹⁰⁷ Demokratizační a liberalizační proces dle nich může vést k větší fragmentaci ve společnosti a taktéž umožnit prosazování separatistických a islamistických (ve smyslu politického islámu) aktivit.

¹⁰⁸ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 38.

¹⁰⁹ Rovněž zásadním proreformním a proevropským segmentem ve společnosti jsou také ekonomické organizace, např. TUSIAD (Turkish Association of Industry and Business – Turecká Asociace Průmyslu a Obchodu – dále pouze TUSIAD), která již od osmdesátých let požadovala změny v ústavě či úpravu civilně-vojenských vztahů nejen při formulaci zahraniční politiky. ULUSOY, Kivanc: *Saving the State Again: Turks Face the Challenge of European Governance*. SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), s. 9-10. Dostupné na: <http://www.oecd.org/dataoecd/58/39/35371183.pdf> (citováno 23.11.2010)

možné získat definitivní převahu nad armádou (která, jak již bylo diskutováno výše, požívá značného politického vlivu).¹¹⁰ S demokratizací souvisí i poslední faktor, který lze považovat za relevantní, a to přesvědčení SSR že pokud se Turecko chce vyhnout bezpečnostním rizikům spojeným s globalizací (např. nebezpečím fragmentace), je nutné se zapojit do liberálních globálních struktur (pro což je nezbytné prvotně posílit vlastní demokratický režim, který bude dále zpětně upevňován participací v těchto strukturách). SSR tak deklarovala ochotu garantovat větší svobody (a s tím i možnost podílet se na formulování politiky) nestátním aktérům.¹¹¹

Po vítězství ve volbách z roku 2002 SSR jasně demonstrovala, že dosažení začátku přístupových rozhovorů s EU je pro ni prioritou, což bylo potvrzeno i změnou tureckého postoje vůči otázce kyperského problému (jehož řešení bylo dáno jako jedna ze základních podmínek pro možný budoucí vstup Turecka do EU). Do této doby je totiž stanovisko Ankary založeno na prosazování nacionalistické linie (přičemž zde se shodovaly preference jak armády, tak tehdejší koaliční vlády): Kypr byl prezentován jako otázka národního zájmu a bezpečnosti a řešením mělo být rozdělení ostrova na dva samostatné státy. S nástupem SSR však dochází k radikální změně: turecká vláda jasně (a vůbec poprvé) uznala zřejmou provázanost přístupového procesu s řešením kyperského problému a deklarovala ochotu jednat.¹¹²

Ačkoliv tak mezinárodní podmínky pro změnu zahraniční politiky byly více než příhodné, změnu v tureckém postoji k řešení kyperské otázky je rovněž nutné vidět z širší perspektivy – jako snahu SSR (tedy volených politických elit) omezit velmi silnou pozici vojensko-bezpečnostních struktur v procesu formulace zahraniční

¹¹⁰ Toto je nutné chápat v širších souvislostech: například poslední (de facto nepřímá) intervence armády z února 1997 byla provedena skrze již diskutovaná „doporučení“ NBR Radě ministrů, týkající se posilování radikálního islámu ve společnosti. V důsledku této nepřímé intervence byla následně soudně zakázána Strana blahobytu (Prosperity party – Refah Partisi), jejímž nástupcem SSR v podstatě je. TANK, Pinar: *Turkey as a Special Case for the EU. Will the Generals retreat from Politics?*. Security Dialogue, 32, 2001, č.2, s. 221.

¹¹¹ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 34. Zde je vhodné upozornit na kontrast s protievropsky zaměřenou politikou z devadesátých let, kdy právě nutnost demokratizace (jakožto primární podmínka pro vstup do EU) byla chápána jako hrozba pro jednotu státu – konkrétně pro sekulární a nacionální charakter země (tedy že větší demokratizace by napomohla především islamistům a kurdským separatistům). OĞUZLU, T.: *The Impact of 'Democratization in the Context of the EU Accession Process' on Turkish Foreign Policy*, s. 100-101.

¹¹² ÇELENK, A. A.: c.d., s. 350-354.

politiky.¹¹³ Můžeme tak zde sledovat redistribuci příležitostí a posílení určitých aktérů (v tomto případě SSR) prosazujících změny, které jsou v souladu s politikou, již zastává EU. V procesu změny turecké zahraniční politiky tak EU (respektive možnost členství v EU) vystupuje jednak jako motivace pro reformulaci stávající politiky, ale zároveň jako faktor, který změnu umožňuje – a to skrze stanovení podmínek, po jejichž splnění bylo možné zahájit přístupová jednání. V tomto ohledu bylo nejvýznamnější oslabení pozice NBR při formulaci zahraniční politiky a obecně subordinace armády vůči civilním (vládním) složkám. EU tak nepřímo posílila pozici SSR vůči jiným domácím politickým aktérům (ke kterým – jak bylo vysvětleno výše – řadíme částečně i armádu).

Zodpovědně analyzovat aktéry umožňující změny v domácím prostředí (tedy formální instituce) v oblasti formulace zahraniční politiky nás jednoznačně vede k posouzení a zvážení vlivu, který zde sehrála občanská společnost. Jak již bylo naznačeno, na občanskou společnost stát tradičně nazíral jako na hrozbu jednoty a stability státu. Nicméně již od počátku devadesátých let sledujeme nárůst nevládních organizací nejprve ekonomického původu (např. již zmiňovaná organizace TUSIAD byla silným zastáncem snah o sblížení s EU nejen z ekonomických důvodů). Zásadního významu nabývají aktivity občanské společnosti především po roce 1999, kdy se začíná otevřeně požadovat větší demokratizace v celé společnosti, a zároveň i v oblasti tvorby zahraniční politiky. V reformních letech 2002-2004 se tak nevládní organizace spolu s liberálními médii staly hlavními obhájci SSR prosazovaných a diskutovaných reforem.¹¹⁴

Pokud se zaměříme na roli občanské společnosti v otázce reformulace kyperské politiky, přední turecký teoretik mezinárodních vztahů Kemal Kirisci ve své zde citované studii argumentuje, že provedené změny a obecně zisk převahy (jakou SSR v té době získala při řešení kyperského problému a prosazování demokratických reforem) nad armádními složkami a nacionalistickou částí společnosti si lze jen stěží představit, pokud by nedošlo právě k většímu zapojení nevládních organizací a médií. Kyperská problematika a zpochybňování doposud uplatňované politiky status-quo se staly široce diskutovanými a často v médiích

¹¹³ O vztahu mezi vojenskými a civilními elitami po nástupu SSR jako vládní strany pojednává např. Metin Heper, když ve své studii uzavírá, že oproti očekávaným konfliktům se SSR a turecké armádě podařilo vyvinout velmi korektní vazby, blízkí se klasickému liberálnímu modelu vojensko-civilních vztahů. HEPER, M.: c.d., s. 227.

¹¹⁴ KIRISCI, K. c.d., s. 38-43.

kritizovanými. Vládě SSR se tak podařilo mobilizovat veřejnou podporu pro prováděné změny Ústavy, ale taktéž pro více konsensuální přístup v otázce řešení kyperské rozepře.¹¹⁵

Sledujeme-li tedy logiku racionálního institucionalismu, jež naznačuje, že *evropeizace* probíhá právě skrze odlišné posilování domácích aktérů, pak můžeme říci, že kyperský problém byl do jisté míry *evropeizován*. SSR zde plnila úlohu formální instituce umožňující prosazení změny. Díky jejímu odhodlání řešit kyperský problém došlo k přehodnocení turecké zahraniční politiky a bylo upuštěno od prosazování zachování status-quo. Tak zde můžeme identifikovat redistribuci politických příležitostí na domácí úrovni, jež posílila určité aktéry ve společnosti – v tomto případě SSR, která fungovala jako „umírněný“ domácí aktér, jehož cíle byly shodné s těmi prosazovanými EU. Výjimečnou důležitost zde také má růst vlivu a prosazování občanské společnosti při formulaci turecké zahraniční politiky. Občanská společnost společně s SSR tak fungovaly jako nejdůležitější formální instituce, umožňující (ale zároveň také prosazující a z nich mající prospěch) změny iniciované EU.

2.2.2 Role armády

Z výše diskutovaných faktů bychom mohli tureckou armádu dle logiky racionálního institucionalismu (na základě zde užívaného třístupňového teoretického rámce Tanjy Börzel a Thomase Risseho) chápat jako „multiple veto point“ (tedy jako veto hráče). Otázka role, jakou armáda nejen ve svém vlivu na společnost ale i na tvorbu zahraniční politiky vykonává, je však mnohem komplexnější a musí jí být věnována detailnější pozornost. Nyní se tedy zaměříme na ty faktory, které jsou významné pro správné posouzení role armády v otázce zahraniční politiky a především v otázce kyperského problému. Pozornost zaměříme i na jednotlivé mechanismy, kterými ji ozbrojené síly mohou spoluvytvářet či ovlivňovat.

Považovat armádu za jasného odpůrce změn spojených se vstupem do EU nelze. Pro toto tvrzení nacházíme několik důvodů: jednak je nutné vzít v potaz, že

¹¹⁵ KIRISÇI, K.: c.d., s. 45-48.

právě armáda vždy byla hlavním propagátorem modernizace a westernizace.¹¹⁶ Vstup do EU by tedy pro ni byl završením více než století trvající snahy potvrdit Turecku evropský charakter. Armáda si navíc musí být vědoma faktu, že členství by výrazně zlepšilo ekonomickou situaci v zemi – a tudíž umožnilo posílení vojenských kapacit.¹¹⁷ Nicméně podpora vstupu do EU má limity: jednak již od devadesátých let EU při každé příležitosti vyjadřovala nespokojenost s vlivem armády na tureckou společnost a na možnost podílet se na formulaci zahraniční politiky (skrže NBR, jak již bylo vysvětleno). Značně autonomní pozice a omezená možnost demokratické kontroly armády tak byly Uníí často zmiňovány jako hlavní překážky demokratické konsolidace v zemi.¹¹⁸ Je tedy evidentní, že pro splnění kodaňských kritérií bylo nutné provést takové ústavní změny, které by vojensko-civilní vztahy přiblížily úrovni v EU – a tím tedy pozici armády oslabilo. EU však pro tuto oblast nestanovila žádnou specifickou legislativu: od Turecka se spíše očekává, že dojde k harmonizaci dle standardů vojensko-civilních vztahů v členských zemích EU.¹¹⁹

V rámci ústavních změn (jak již byly diskutovány) tak došlo k subordinaci armády, která se změnami ve své faktické i legální pozici de facto souhlasila, respektive výrazněji proti nim neprotestovala.¹²⁰ Výhody plynoucí z možného členství v EU tedy vyvážily i omezení vlastního vlivu. V otázce Kypru armáda (která v této otázce vždy prosazovala zachování status-quo) v době projednávání Annanova plánu v roce 2004 přijala smířlivější stanovisko. Vyjádřila pouze dva požadavky: jednak zdůraznila nutnost dalšího setrvání tureckých vojenských jednotek na ostrově, a dále trvala na uspořádání dvou komunit jako oddělených entit.¹²¹ Otázka řešení

¹¹⁶ Turecké ozbrojené síly byly nejen propagátorem westernizace a modernizace obecně, ale i jejich hlavním nositelem. Toto tvrzení logicky vyplývá z historického vývoje již osmanské říše: např. reformy Tanzimat v 19. století byly primárně cíleny na reformu a modernizaci právě armády dle evropského vzoru.

¹¹⁷ HEPER, M.: c.d., s. 228.

¹¹⁸ GÜNEY, Aylin – KARATEKELIOGLU, Petek: *Turkey's EU Candidacy and Civil-Military Relations: Challenges and Prospects*. *Armed Forces & Society*, 31, 2005, č. 3, s. 452.

¹¹⁹ Např. v dokumentu *Accession partnership with Turkey 2007* jsou rámcově zmíněny požadované změny: posílení civilní kontroly nad armádními složkami ve shodě s praxí v EU, ustavení plné kontroly parlamentu nad výdaji spojenými s bezpečnostními a obrannými složkami země, posílení transparentnosti při vyjednávání a schvalování armádního rozpočtu atd. *Accession partnership with Turkey 2007*, s. 6. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_accession_partnership_en.pdf (citováno 27.11. 2010)

¹²⁰ Důvodem byla i silná podpora veřejnosti pro vstup Turecka do EU. Armáda si tedy nemohla dovolit otevřeně kritizovat demokratizační změny (jež v důsledku omezovaly její pozici jakožto politického aktéra), aby neutrpěla ztrátu legitimacy v očích veřejnosti. ÇELENK, A. A.: c.d., s. 357.

¹²¹ ERYILMAZ, B.: c.d., s. 42.

kyperského problému je však zcela jasným příkladem duality při formování zahraniční politiky mezi armádními a civilními elitami.

Jako zásadní omezení možností jak prosadit své vlastní preference tak na straně armády figurují především již diskutované demokratizační změny (v Ústavě a následně v NBR, která byla fakticky „demilitarizována“). NBR tak chápeme jako nejvýraznější mechanismus, skrze nějž byly ozbrojené složky schopny ovlivňovat formulaci zahraniční politiky. Jak již bylo diskutováno výše v této práci, významnou změnou bylo jak omezení zástupců armády v NBR, snížení četnosti jejího setkávání, ale také možnost obsazení pozice generálního sekretáře civilistou. Důsledky této změny jsou velmi zásadní vzhledem k faktu, že generální sekretář (tato pozice byla vždy obsazována jedním z čelných armádních generálů) měl pravomoc kontrolovat, řídit a koordinovat implementaci rozhodnutí přijatých NBR.¹²² Dalším mechanismem, skrze který se armáda mohla podílet na formulaci zahraniční politiky, byl zde již také zmíněný dokument *Národní bezpečnostní politika*. Ten byl připravován generálním sekretariátem NBR ve spolupráci s ministerstvem zahraničních věcí (ačkoliv nikdy neprocházel schválením parlamentu, protože sám o sobě zákonem nebyl) a velmi detailně definoval všechny možné bezpečnostní hrozby státu. Žádná mezinárodní smlouva či přijímané zákony nesměly být v rozporu se základními principy obsaženými v tomto dokumentu.¹²³ První dokument po období demokratizačních reforem (přijatý v roce 2005) nesl známky výrazného omezení vlivu armády při jeho tvorbě, jak již bylo diskutováno v kapitole o řecko-tureckých vztazích.

Na základě výše zmíněných argumentů tak můžeme uzavřít, že armáda přestává vykonávat svůj výrazný vliv při formulaci zahraniční politiky a stanovování potenciálních (vnitřních i vnějších) hrozeb státu. Gencer Özcan pak v této souvislosti zmiňuje další limit současného vlivu armády (a především prosazení jejích vizí) v námi reflektované oblasti sporu o řešení kyperského problému, a to neschopnost ozbrojených sil mobilizovat pro svou politiku veřejnou podporu (což bylo zvláště viditelné po roce 2002, kdy se většina médií ztotožnila s linií prosazovanou SSR, ale především armáda po celou dobu vyjednávání nebyla schopna vytvořit dostatečný tlak společnosti pro odmítnutí Annanova plánu). Pozice armády taktéž oslabil její vnitřní nejednotnost: na veřejnost nezřídka unikla anonymní kritika namířená na čelní

¹²² UZGEL, İlhan: *Between Praetorianism and Democracy: The Role of the Military in Turkish Foreign Policy*. The Turkish Yearbook of International Relations 2003, s. 191-192. Dostupné na: http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/MMTY/34/8_ilhan_uzgel.pdf (citováno 27.11.2010)

¹²³ Tamtéž, s. 193-195.

vojenské představitele. Jejím obsahem obvykle byl nesouhlas s příliš benevolentním či podřízeným přístupem vedení ozbrojených sil a ustoupení od tradiční linie politiky zachování „status-quo“ v kyperské rozepři.¹²⁴

2.3 Vnější zprostředkující faktory

Na základě třístupňového rámce výzkumu Tanjy Börzel Thomase Risseho (ze kterého v této práci vycházíme) očekáváme, že změny v domácí politické struktuře příležitostí povedou k redistribuci moci. Toto se odvíjí od schopnosti aktérů využít nabízené příležitosti a vyhnout se omezením, přičemž jejich možnosti zde jsou ovlivněny zprostředkujícími faktory. V předchozích kapitolách jsme věnovali pozornost de facto domácím zprostředkujícím faktorům, jejichž funkce již byla vysvětlena. Nyní se soustředíme na existenci vnějších zprostředkujících faktorů, které ovlivňují možnost změny struktury příležitostí na domácí úrovni. Pro zavedení této kategorie nás vede přesvědčení, že je nezbytně nutné reflektovat komplexně danou situaci a zahrnout do naší analýzy veškeré možné faktory, jež mohou domácí aktéry a jejich vzájemné interakce ovlivnit.

V této práci vycházíme z principu racionálního institucionalismu a užití strategie podmíněnosti jakožto hlavního nástroje, jak může EU vyvíjet adaptační tlak na cílový stát. Výše již bylo diskutováno, že rozhodující pro užití mechanismu podmíněnosti je jeho jasnost a důvěryhodnost. Cílová země tedy racionálně kalkuluje možné přínosy a omezení (náklady a benefity), které jsou s plněním podmínek stanovených EU spojeny. V této souvislosti však musíme upozornit na řadu nejasností panujících v turecko-unijních vztazích, které v důsledku ovlivňují ochotu (i možnost) Turecka jednoznačně plnit přístupové podmínky.¹²⁵

Jednak na výše vysvětleném případě kyperského problému (zahájení přístupových jednání pro Turecko bylo spojeno s efektivním řešením rozepří,

¹²⁴ ÖZCAN, G.: c.d., s.41-44.

¹²⁵ Heather Grabbe identifikuje pět typů „neurčitosti“ (či nejistoty) v průběhu přístupového procesu, se kterými se kandidátská země potýká: 1.) nejistota ohledně agendy jednání (např. definice kodaňských kritérií je relativně vágní), 2.) nejistota ohledně hierarchie a důležitosti přijímané agendy, 3.) ohledně načasování (např. při kalkulaci možných nákladů a přínosů plynoucích z přistoupení), 4.) EU neužívá žádné jasně definované standardy či způsoby měření naplnění přístupových podmínek, 5.) nejistota ohledně potenciálních „veto hráčů“. GRABBE, H.: c.d., s.14-16.

Kyperská republika však podobné podmínky stanoveny neměla a v roce 2004 vstoupila do EU) Turecko demonstruje, že s ním – jakožto kandidátskou zemí – není jednáno rovnoprávně a objektivně. Ještě výraznějším problémem je nejistota ohledně budoucího reálného členství: Turecko zcela jistě nemá záruky (jako měly jiné kandidátské země), že po splnění všech kritérií se stane členem EU. Na summitu v Bruselu v roce 2004 si např. EU vyhradila právo suspendovat přístupová jednání, pokud Turecko nebude schopno dodržovat harmonogram stanovený pro provádění reform sledujících splnění přístupových kritérií. Navíc jednání byla definována jako „open-ended“ – tedy bez možnosti garance, že se Turecko (i přes úspěšné naplnění přístupových podmínek) členem opravdu stane.¹²⁶

Nejednoznačnost pozic ohledně možného budoucího členství Turecka v EU zcela jistě ovlivňuje jednak schopnost Unie prosazovat či iniciovat reformní procesy, ale také vůli Turecka další změny přijímat. Kupříkladu na námi sledované problematice Kypru je evidentní jasná provázanost: větší důvěryhodnost EU v procesu přístupových jednání v Turecku vedla k mnohem vstřícnější krokům a politice. Naopak výroky některých evropských státníků¹²⁷ spíše vyvolávají neochotu na turecké straně provádět Unii požadovanou reformní politiku či provádět jisté ústupky v zahraniční politice a hledat konsensuální řešení. Pokud tak srovnáme období let 1999-2004 na jedné straně a období po začátku přístupových jednání v roce 2005, musíme konstatovat, že v první fázi byl reformní, demokratizační směr na turecké straně zcela jasný. Turecko bylo motivováno příslibem zahájení přístupových jednání. Po jejich začátku však reformní proces silně ztrácí na intenzitě, což se zdá být důsledkem již několikrát zmiňované nejistoty ohledně možného členství (toto vyplývá jednak z kontroverznosti turecké kandidatury, ale i z interní unijní diskuse ohledně budoucnosti EU či její schopnosti přijmout další členy). Po zahájení přístupových jednání tak nenalzáme jakýsi dlouhodobější cíl, o který by

¹²⁶ KÜTÜK, Zeki: *Turkey and The European Union: The Simple Complexity*. Turkish Studies, 7, 2006, č. 2, s. 279-280.

¹²⁷ Například německá kancléřka Angela Merkelová dlouhodobě definuje jednání s Tureckem jako „otevřená“ – tedy bez jistoty, že Turecko se i za předpokladu splnění přístupových podmínek členem stane. Ve velmi podobném smyslu se dlouhodobě vyjadřuje i francouzský prezident Nicolas Sarkozy. *Merkel says EU-Turkey talks are open-ended*. EUobserver, 30.3.2010. Dostupné na: <http://euobserver.com/?aid=29792> (citováno 27.11.2010). Pro stanoviska čelných evropských státníků či představitelů EU ohledně možného vstupu Turecka do EU např. *Turkey – EU relations*. Dostupné na: <http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-turkey-relations/article-129678> (citováno 27.11.2010)

Turecko mohlo usilovat a který by pro něj byl relativně dosažitelný. Celá přístupová jednání a s nimi i EU tak ztrácí na důvěryhodnosti i mezi tureckou veřejností.¹²⁸

S ohledem na kyperský problém tak můžeme sledovat de facto první fázi, jež je charakterizována prounijní politikou, kdy Turecko uznalo provázanost řešení s možností zahájení přístupových rozhovorů a efektivně se snažilo najít konsensus při jednáních vedených na platformě OSN: bylo tedy motivováno příslibem zahájení přístupových jednání. Po roce 2005 (v druhé fázi) však v souvislosti s tureckým odmítnutím uvedení do praxe všech závazků vyplývajících z přijetí *Dodatečného protokolu* (jež se vztahuje k Celní unii) se snaha při jednáních o budoucnosti ostrova dostala do patové situace: Turecko stále podmiňuje přístup kyperských lodí do svých přístavů a otevření vzdušného prostoru naplněním unijních slibů o konci ekonomické diskriminace a izolace SKTR.¹²⁹ Kypr se tak i nadále pro Turecko jeví jako zásadní překážka v procesu přistoupení. Z výše provedeného rozboru je ale také patrné, že pokud EU přistupuje k jednání s Tureckem jako důvěryhodný partner (který nabízí reálnou možnost přistoupení jakožto finální „odměny“ za jisté ústupky), pak i Turecko je ve svém postupu mnohem vstřícnější.

¹²⁸ DEVRIM, Deniz: *EU-Turkey Relations: A Changing Equilibrium?*. In: DENIZ, Devrim – LEVACK, Jonathan – SOLER i LECHA, Eduard (Eds.): *Regaining Momentum: Turkey During the Spanish Presidency*. Foreign policy analysis series.12, Istanbul, TESEV 2010, s. 9-11. Dostupné na: <http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=ANAEN>

¹²⁹ Jako důsledek tohoto kroku Turecka EU odložila otevření osmi přístupových kapitol (z 35), Kyperská republika znemožňuje otevření dalších šesti kapitol a Francie oznámila blokaci dalších pěti kapitol, majících přímou souvislost se členstvím. DEVRIM, D.: c.d., s. 8.

Závěr

V této práci jsme se zaměřili na rozsáhlou a relativně komplikovanou oblast studia *evropeizace* zahraniční politiky kandidátského státu, a to konkrétně v otázce kyperského problému. Nejprve jsme vyřešili otázku teoretického rámce studia *evropeizace*, vyjasnili užité pojmy a definice. Následně jsme si na studiích např. Heather Grabbe či Ulricha Sedelmeiera potvrdili, že je smysluplné se zabývat *evropeizací* i v kandidátské zemi, a to i v oblasti zahraniční politiky, přičemž jsme samozřejmě reflektovali možná úskalí při zkoumání vlivu EU na zahraniční politiku.

Při analýze *evropeizace* turecké zahraniční politiky se zaměřením na případ kyperské rozepře jsme využili již zmiňovanou třístupňovou analýzu Tanjy Börzel a Thomase Risseho, přičemž jsme postihli v první řadě adaptační tlak EU jakožto výsledek nesouladu mezi politikami a normami na straně EU a na straně kandidáta. Dále jsme se snažili identifikovat druhý článek v třístupňové analýze – a to zprostředkující faktory vlivu EU, které jsme dle logiky racionálního institucionalismu identifikovali jako vnitřní zprostředkující faktory (zde jsme se soustředili na aktéry, kteří změny umožňují – tedy na „formální instituce“, a na druhé straně také na aktéry, kteří změnám oponují – tedy „veto hráče“). Důležitým úkolem zde bylo právě postihnout vzájemné interakce aktérů na domácí scéně, které (jak jsme prokázali) se změnily v důsledku redistribuce příležitostí. Došlo tak k posílení umírněných aktérů ve společnosti, jejichž názory a snahy byly v souladu s politikou prosazovanou EU. Jako vnější faktor při posuzování efektivity užití principu podmíněnosti jsme shledali důvěryhodnost a jasnost této strategie. Tato otázka je důkladně rozebírána v kapitole vnějších zprostředkujících faktorů. Proces změny na domácí úrovni jsme se pak snažili vyhodnocovat průběžně.

Z naší analýzy je patrné, že došlo k *evropeizaci* turecké zahraniční politiky, a to po přiznání kandidátského statutu Turecku v roce 1999. Jako prominentní strategii užitou v tomto případě Uníí přitom identifikujeme extenzivní užití principu podmíněnosti tak, jak byl v práci vysvětlen. V rámci tohoto mechanismu EU mohla začít formulovat podmínky, jejichž splnění je nezbytné pokud se Turecko chce stát členem EU. Na základě *Vyjednávacího rámce* přijatého v roce 2005 (a určujícího podmínky nutné pro vstup) jsme identifikovali tři způsoby, jak EU v rámci užití strategie podmíněnosti začala ovlivňovat směr a formulaci turecké zahraniční politiky

již po roce 1999: jako nejméně kontroverzní se tak ukázalo přijetí *acquis* SZBP. Pro změny ve formulaci zahraniční politiky vůči primární oblasti našeho zájmu – tedy vůči kyperské rozepři – se však jako daleko podstatnější ukázala podmínka úspěšného naplnění kodaňských kritérií (definovaných jako politická – tedy jejich splnění je pro vstup zcela nezbytné), a naplnění *de facto* politických kritérií (tedy mírové řešení hraničních sporů).

Pokud se soustředíme na výsledky dosažené skrze přijetí politických kritérií a *de facto* politických kritérií tak, jak jsme je na základě naší analýzy určili, pak je nejvýraznější změnou „civilizace“ tvorby zahraniční politiky, a to ve smyslu omezení duality při její formulaci a taktéž ve smyslu větší otevřenosti, s jakou je o ní diskutováno. Nejprve se tak zaměříme na shrnutí v práci provedené analýzy oblasti omezení duality. Jako dualitu jsme identifikovali střet státních (byrokratických) a politických elit při procesu tvorby zahraniční politiky. Toto je rovněž prvotní rozpor mezi normami či standardy EU a Turecka v oblasti zahraniční politiky: podstatou tohoto nesouladu tak byla velice silná pozice armády v procesu formulace zahraniční politiky, což jsme diskutovali na základě rozebíraných mechanismů zásahů armády do oblasti určování národních bezpečnostních priorit. Tyto mechanismy byly jednak ústavně institucionalizovány, ale rovněž široce zakořeněné ve smyslu vnímání armády společností jako nejvíce důvěryhodné státní instituce. Jako ústavní základy armádního vlivu jsme určili existenci NBR, která byla nejdůležitější legální cestou armády, skrze kterou mohla bezprostředně ovlivňovat politiku státu. V rámci demokratizačních změn však došlo k její subordinaci a ve výsledku jsme se přesvědčili, že se teď mnohem více než kdy předtím turecké vojensko-civilní vztahy podobají těm standardně fungujícím v zemích EU.

Prosazení a umožnění provedení demokratických reforem a tím ve výsledku i změny přístupu k řešení kyperského problému bylo dáno proreformní pozicí SSR, která jasně uznala provázání vyřešení otázky Kypru a možného zahájení přístupových rozhovorů přijetím efektivní politiky v této oblasti. SSR tak zde spolu s více se zapojující občanskou společností sehrály jasnou roli proreformních „formálních institucí“. Navíc na rozdíl od ozbrojených sil byly schopné pro svou politiku mobilizovat veřejnou podporu. Právě dle racionálního institucionalismu, jehož linii jsme v práci sledovali, *evropeizace* probíhá skrze odlišné posilování domácích aktérů v reakci na adaptační tlak EU. Rétorika silového přístupu a trvání na zachování status quo, tedy typické projevy turecké politiky vůči problematice Kypru

z let před provedením demokratizačních reforem, byly po konsolidaci pozice SSR v procesu formulace zahraniční politiky nahrazeny hledáním konsensu na bázi jednání vedených OSN. Na příkladu prosazení se SSR vůči pozicím armády v tak zásadní otázce (jakou Kypr bezesporu je) signalizuje posílení pozic politických elit při formulaci zahraniční politiky, a de facto tedy její demokratizaci.

S otázkou větší demokratizace tvorby a formulace zahraniční politiky souvisí i počet aktérů, které se na její tvorbě podílí. Při řešení kyperského problému můžeme jasně identifikovat proces transformace ve smyslu výstupů zahraniční politiky. Působení *evropeizace* na tureckou zahraniční politiku však jde dále než pouze ke konkrétním proměnám v politických rozhodnutích či v jednotlivých politikách obecně: je mnohem více strukturální ve smyslu změny zavedených vzorců tvorby (nejen) zahraniční politiky – tedy vzorců interakcí mezi domácími aktéry. Pokud se tak vrátíme k možnostem redistribuce politických příležitostí na domácí úrovni, nelze ještě více neakcentovat výraznou inovaci – a to větší zapojení občanské společnosti do procesu formulace zahraniční politiky. Můžeme tak sledovat větší aktivitu nestátních aktérů (politických, sociálních i ekonomických skupin) při formulaci nejen zahraniční, ale i bezpečnostní politiky.

Pro tuto práci jsme si stanovili prokázání či vyvrácení následující hypotézy: v důsledku kandidatury Turecka dochází v otázce kyperského problému k *evropeizaci* turecké zahraniční politiky, přičemž důsledkem *evropeizace* zde de facto je demokratizace tvorby a formulace turecké zahraniční politiky. Na základě nejen v závěru práce provedeného stručného přehledu hlavních bodů, ale především z práce samotné a argumentů v ní předložených se lze domnívat, že se nám hypotézu podařilo prokázat. Demokratizaci tvorby zahraniční politiky jednoznačně chápeme jakožto normalizaci způsobu, jakým je vytvářena: tedy že v tomto ohledu došlo k výraznému oslabení pozic armády, k její subordinaci a ke konsolidování demokraticky volených politických elit jako hlavních aktérů při její formulaci. Jako pozitivní faktor jsme rovněž argumentovali vzrůstající zapojení se turecké občanské společnosti.

Evropeizací zde naopak chápeme odlišné posilování různých aktérů ve společnosti, jak předpokládá námi užívaný třístupňový rámec analýzy. V tomto případě tak došlo k redistribuci politických příležitostí na domácí úrovni ve prospěch umírněně zaměřených politických elit – tedy SSR. Ta jasně provázala otázku vstupu do EU s efektivním řešením kyperské rozepře, ve shodě s oficiálními preferencemi

EU. Unie tak na domácím poli posílila právě pozici SSR, která navíc byla schopna pro svou politiku získat širokou veřejnou podporu.

Analyzovali jsme tak vnitřní faktory, nyní se stručně ohlédneme za vnějšími faktory unijního vlivu. Vnějšími faktorem unijního vlivu je pro nás zde široce diskutovaná důvěryhodnost strategie podmíněnosti. Jak vyplývá z naší analýzy, turecko-unijní vztahy v této otázce jsou stále značně ovlivněné problémy a neústupností jak Turecka, tak EU: tyto však lze z delší perspektivy vidět jako právě navázané na jasnost EU ohledně budoucího vstupu Turecka, protože jak bylo dokázáno v práci, větší důvěryhodnost přístupového jednání v Turecku vždy vedla k ústupkům a k větší spolupráci v otázkách zahraniční politiky či v otázkách kontroverzních témat, jakým Kypr donedávna byl.

Pokud tak máme alespoň rámcově načrtnout možnosti dalšího výzkumu této oblasti, musíme jistě zmínit právě námi zkoumanou otázku kyperského problému. Jak jsme diskutovali v textu, v současné době je právě patová situace způsobená neuvedením všech závazků vyplývajících z přijetí *Dodatečného protokolu* Tureckem důvodem pro blokaci možného otevření několika přístupových kapitol. Jistě by bylo přínosné se věnovat právě důsledkům de facto „zpomalení“ přístupového procesu na obecnou vůli Turecka implementovat nezbytné změny požadované EU. Vysoce relevantní by mohl být také výzkum zaměřený na možný vliv průběhu přístupového procesu a jeho důvěryhodnosti na podporu vstupu Turecka do EU mezi tureckým obyvatelstvem.

Seznam použitých pramenů

Accession Partnership with Turkey 2003. Dostupné na:

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/989/KatlmOrtaklBlgIri2003eng.pdf (citováno 20.3. 2010)

Accession partnership with Turkey 2007. Dostupné na:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_accession_partnership_en.pdf (citováno 27.11.2010)

Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership – Extracts. Dostupné na:

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/op_06_93_en.htm (citováno 20.3. 2010)

Communication on the civil-society dialogue between EU and Candidate countries.

Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/civil_society_conference/civil-society-dialogue-between-the-eu-and-candidate-countries_2005-06-29_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

COUNCIL DECISION of 23 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with Turkey. Official Journal of the European Union, L 22/34. Dostupné na:

http://digm.meb.gov.tr/belge/AB_KatOrtBelgesi_en2006.pdf (citováno 20.3. 2010)

The Constitution of The Republic of Turkey, čl. 118. Dostupné na:

<http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-1995-3.pdf> (citováno 23.11. 2010)

United Cyprus divides Turkey. Hürriyet Daily News, 19.4.2004, dostupné na:

<http://www.hurriyetaidailynews.com/h.php?news=united-cyprus-divides-turkey-2004-04-19> (citováno dne 30.3. 2010)

Merkel says EU-Turkey talks are open-ended. EUobserver, 30.3.2010. Dostupné na: <http://euobserver.com/?aid=29792> (citováno 27.11.2010)

Negotiating Framework. Luxembourg 2005. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf (citováno 16.3. 2010)

Presidency Conclusions. Helsinki European Council 10 and 11 December 1999. Dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm (citováno 20.3. 2010)

Referendum o Annanově plánu. Výsledky referenda dostupné na: <http://www.euroskop.cz/551/sekce/kypr-v-evropske-unii/> (citováno 20.3. 2010)

Text *Annanova plánu.* Dostupné na: http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html (citováno 20.3. 2010)

Text *Smlouvy o EU.* Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:CS:PDF> (citováno 14.3.2010)

Turkey – EU relations. Dostupné na: <http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-turkey-relations/article-129678> (citováno 27.11.2010)

Turkey 2009 Progress Report, s. 86-87. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf (citováno 20.3. 2010)

Turkey 2010 Progress Report. Dostupné na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf (citováno 25.11.2010)

Seznam použité literatury

AGGESTAM, Lisbeth: *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*. Arena working paper. WP 99/8. Dostupné na: http://www.arena.uio.no/publications/wp99_8.htm (citováno 14.3. 2010)

AYDIN, Mustafa – ACIKMESE, Sinem A.: *Europeanization through EU conditionality: understanding new era in Turkish foreign policy*. Journal of Southern Europe and the Balkans, 9, 2007, č. 3, s. 263-274

AYDIN, Mustafa: *The Determinants of Turkish Foreign Policy, and Turkey's European vocation*. The Review of International Affairs, 3, 2003, č. 2, s 306-331.

AYBET, Gülnur: *Turkey and the EU After First Year of Negotiations: Reconciling Internal and External Policy Challenges*. Security Dialogue, 37, 2006, č. 4, s. 529-549.

BÖRZEL, Tanja A. – RISSE, Thomas: *When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change*. European Integration online Papers (EIoP), 4, 2000, č. 15, 24 s. Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf> (citováno 16.3. 2010)

BULMER, Simon: *Theorizing Europeanization*. In: GRAZIANO, Paolo – VINK, Maarten P. (Eds): *Europeanization: New Research Agendas*. Palgrave Macmillan, 2006, s. 46-58.

ÇELENK, Ayşe Aslihan: *The Restructuring of Turkey's Policy towards Cyprus: The Justice and Development Party's Struggle for Power*. Turkish Studies, 8, 2007, č. 3, s. 349-363.

DEVIRIM, Deniz: *EU-Turkey Relations: A Changing Equilibrium?*. In: DENİZ, Devrim – LEVACK, Jonathan – SOLER i LECHA, Eduard (Eds.): *Regaining Momentum: Turkey During the Spanish Presidency*. Foreign policy analysis series.12, Istanbul, TESEV 2010, s. 8-11. Dostupné na: <http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=ANAEN> (citováno 26.11.2010)

ERYILMAZ, Burcin: *Europeanization of Turkish Foreign Policy: Cyprus Case*, 46 s.

Dostupné na:

<http://www.ceeisaconf.uni.wroc.pl/wordy/papers%206%20session/Eryilmaz%20full%20text1.pdf> (citováno 16.3. 2010)

FEATHERSTONE, Kevin: *Introduction: In the Name of Europe*. In: FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio M. (Eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 1-27.

GRABBE, Heather: *Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process*. Centre for European Reform, 2002, 22 s. Dostupné na: http://www.cer.org.uk/pdf/grabbe_ECPR.pdf (citováno 14.3. 2010)

GÜNEY, Aylin – KARATEKELIOGLU, Petek: *Turkey's EU Candidacy and Civil-Military Relations: Challenges and Prospects*. *Armed Forces & Society*, 31, 2005, č. 3, s. 439-462.

HAKKI, Murat Metin: *Turkey and the EU: Past Challenges and Important Issues Lying Ahead*. *Turkish Studies*, 7, 2006, č.3, s. 459, s. 451-471.

HEPER, Metin: *The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey*. *Turkish Studies*, 6, 2005, č. 2, s. 215-231.

KALIBER, Alper: *Securing the Ground Through Securitized Foreign Policy: The Cyprus Case*. *Security Dialogue*, 36, 2005, č.3, s. 319-337.

KNILL, Christoph – LEHMKUHL, Dirk: *How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization*. *European Integration online Papers (EIoP)*, 3, 1999, 20 s. Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/1999-007.pdf> (citováno 16.3. 2010)

KARAOŞMANOĞLU, Ali L.: *The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey*. *Journal of International Affairs*, 54, 2000, č.1, s.199-216.

KIRISÇI, Kemal: *Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times*. Chaillot Paper no.92. Paris, Institute for security studies 2006, 112 s. Dostupné na: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp092.pdf> (citováno 27.11.2010)

KÜTÜK, Zeki: *Turkey and The European Union: The Simple Complexity*. Turkish Studies, 7,2006, č. 2, s.

LADRECH, Robert: *The Europeanisation of Domestic Politics and Institutions: the Case of France*. Journal of Common Market Studies, 32,1994, č. 1, s. 69-88.

LUIF, Paul - GÜNDOĞAR, Sabiha Senyücel – AK, Ceren Zeynep: *How Common Is the Common Foreign and Security Policy of the European Union? Where Does Turkey Fit In?*. Istanbul, TESEV 2009, 66 s. Dostupné na: <http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=ANAEN> (citováno 26.11.2010)

MICHAUD-EMIN, Linda: *The Restructuring of the Military High Command in the Seventh Harmonization Package and its Ramifications for Civil-Military Relations in Turkey*. Turkish studies, 8, 2007, č.1, s. 25-42.

MURINSON, Alexander: *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*. Middle Eastern Studies, 42, 2006, č. 6, s. 945-964.

OLSEN, Johan P.: *The Many Faces of Europeanization*. Journal of Common Market Studies, 40, 2002, č.5, s. 921-952.

OĞUZLU, Tarik: *Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?*. Turkish Studies, 9, 2008, č. 1, s. 81-97.

OĞUZLU, Tarik: *The Impact of 'Democratization in the Context of the EU Accession Process' on Turkish Foreign Policy*. Mediterrean Politics, 9, 2004, č. 1, s. 94-113,

ÖNIS, Ziya: *Conservative Globalists versus Defensive Nationalists: Political Parties and Paradoxes of Europeanization in Turkey*. 2006, 24 s. Dostupné na: http://www.st-andrews.ac.uk/intrel/media/Onis_europeanization_turkey.pdf (citováno 30.3. 2010)

ÖZBUDUN, Ergun: *Democratization Reforms in Turkey, 1993-2004*. Turkish Studies, 8, 2007, č. 2, s. 179-196.

ÖZCAN, Gencer: *The Changing Role of Turkey's Military in Foreign Policy Making*. UNISCI Discussion Paper No. 23, 2010, s. 23-45. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=117255> (citováno 23.11.2010)

RADAELLI, Claudio M.: *Europeanisation: Solution or problem?*. European Integration online Papers (EIoP), 8, 2004, č. 16, 26 s. Dostupné na: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm> (citováno 14.3.2010)

RADAELLI, Claudio M.: *The Europeanization of Public Policy*. In: FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio M. (Eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 27-56.

RADAELLI, Claudio M.: *Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change*. European Integration online Papers (EIoP), 4, 2000, č. 8, 28 s. Dostupné na: <http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf> (citováno 14.3. 2010)

ROBINS, Philip: *The 2005 BRISMES Lecture: A Double Gravity State: Turkish Foreign Policy reconsidered*. British Journal of Middle Eastern Studies, 33, 2006, č. 2, s. 199-211.

ROSATI, Jarel A. – SAMPSON III, Martin W. – HAGAN, Joe D.: *Chapter 1: The Study of Change in Foreign Policy*. In: ROSATI, Jarel A. – HAGAN, Joe D. - SAMPSON III, Martin W. (Eds.): *Foreign Policy Resctructuring: How Governments Respond to Global Change*. Columbia, University of South Carolina Press 1994, s. 3-21.

RUMELILI, Bahar: *The European Union and Cultural Change in Greek-Turkish Relations*. Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies, 2005, č. 17, 31 s.

Dostupné na: <http://www.polsis.bham.ac.uk/documents/research/euborderconf/wp17-eu-and-cultural-change-in-greek-turkish-relations.pdf> (citováno 21.3. 2010)

RUMELILI, Bahar: *The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict*. Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies, 2004, č. 6, 32 s. Dostupné na: <http://www.polsis.bham.ac.uk/documents/research/euborderconf/wp06-eu-impact-on-the-greek-turkish-conflict.pdf> (citováno 27.11.2010)

SEDELMEIER, Ulrich: *Europeanisation in new member and candidate states*. Living Reviews in European Governance, 1, 2006, č. 3, 34 s. Dostupné na: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/> (citováno 30.3. 2010)

SCHIMMELFENNIG, Frank: *Europeanization beyond Europe*. Living Reviews in European Governance, 4, 2009, č.3, 28 s. Dostupné na: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2009-3/> (citováno 17.3.2010)

SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich: *Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe*. In: SCHIMMELFENNIG, Frank – SEDELMEIER, Ulrich (Eds.): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. New York, Cornell University Press 2005, s. 1-28.

SMITH, Michael L.: *Conforming to Europe: the domestic impact of EU foreign policy co-operation*. Journal of European Public Policy, 7, 2000, č. 4, s. 613-631.

STEUNENBERG, Bernard – DIMITROVA, Antoaneta: *Compliance in the EU enlargement process: The limits of conditionality*. European Integration online Papers, 11, 2007, č.5, 22 s.

Dostupné na: http://eiop.or.at/eiop/index.php/eiop/article/view/2007_005a/52 (citováno 17.3. 2010)

TANK, Pinar: *Turkey as a Special Case for the EU. Will the Generals retreat from Politics?*. Security Dialogue, 32, 2001, č.2, s. 217-230.

TERZI, Özlem: *What to expect from europeanised turkish foreign policy?* Research paper for project „Turkish Foreign Policy in the Pre-accession Process to the European Union“, 24 s. Dostupné na: <http://www.ikv.org.tr/images/upload/file/ozlemterzi-teblig.pdf> (citováno 14.3. 2010)

TONRA, Ben: *Denmark and Ireland*. In: MANNERS, Ian – WHITMAN, Richard (Eds.): *The Foreign Policies of European Union Member States*. Manchester, Manchester University Press 2001, s. 224-243.

ULUSOY, Kivanc: *Saving the State Again: Turks Face the Challenge of European Governance*. SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), 24 s. Dostupné na: <http://www.oecd.org/dataoecd/58/39/35371183.pdf> (citováno 23.11.2010)

UZGEL, İlhan: *Between Praetorianism and Democracy: The Role of the Military in Turkish Foreign Policy*. *The Turkish Yearbook of International Relations* 2003, 35 s. Dostupné na: http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/MMTY/34/8_ilhan_uzgel.pdf (citováno 27.11.2010)

WONG, Reuben: *The Europeanization of Foreign Policy*. In: HILL, Christopher – SMITH, Michael (Eds.): *International relations and the European Union*. New York, Oxford University Press 2005, s. 134-153.

Použité internetové zdroje

CHP EU Office Brussels. Dostupné na: <http://brussels.chp.org.tr/> (citováno 31.3. 2010)

Table of results. Standard Eurobarometer 72. Dostupné na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_anx_en.pdf (citováno 28.3. 2010)

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá tématem evropeizace zahraniční politiky turecké republiky, a především se soustřeďuje na kyperskou problematiku, která je v práci primárně reflektována. Kypr byl dlouhou dobu, a do jisté míry stále ještě je, jednou z hlavních překážek možného vstupu Turecka do EU. Práce tak v logice prokazování a sledování evropeizace turecké zahraniční politiky v první části nejprve analyzuje, co vlastně pojem evropeizace znamená, dále se věnuje možnosti aplikace konceptu na kandidátské země. Následuje část zaměřená na evropeizaci v oblasti zahraniční politiky nejen členských, ale i kandidátských států, přičemž jsou i reflektována možná úskalí tohoto výzkumu. Ve druhé části práce se soustředíme na možnosti, jak EU může ovlivňovat domácí sféru kandidáta na vstup – tedy v případě této práce Turecka. Následně vysvětlíme princip podmíněnosti, jež identifikujeme jako hlavní mechanismus pro prosazování změny požadované EU. Detailně budeme reflektovat třístupňovou teoretickou analýzu zahrnující adaptační tlak, vnější a vnitřní intervenující faktory a výslednou změnu na domácím poli při řešení kyperské rozepře. Pozornost je věnována i důvěryhodnosti strategie podmíněnosti tak, jak je v tomto případě EU vůči Turecku užívána.

Abstract

This BA thesis deals with the topic of europeanisation of turkish foreign policy, and basically it targets problems with cyprus island, which is main area of our interest here. Cyprus was for a very long time (and to some certain extent still is) one of the main obstacles of possible EU accession. Thesis continues in the logic of proving and following europeanisation of turkish foreign policy. In the first part, we primarily analyse what europeanisation is, then we pay attention to application of the concept on candidate countries as well. Next part is focused on europeanisation of foreign policies, also we mention possible problems in this area. In the second part of this thesis we pay attention to the ways how EU can influence domestic sphere of candidate country – in case of this study it is Turkey. Consequently the mechanism of conditionality will be explained, because we identify this one as a basic mechanism for enforcing the change at domestic level.

In detail we examine three-level analysis covering up adaptation pressure, internal and external intervening factors and final change at the level of domestic policy

change. Attention will be paid to the credibility of strategy of conditionality as used by the EU in this case.